

Pražák, Richard

**Ohlas maďarského reformního hnutí v českých zemích a
česko-maďarské kulturní a literární vztahy ve 20.-40. letech 19. století**

In: Pražák, Richard. *Česko-maďarské kulturní vztahy od osvícenství do roku 1848*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1994, pp. 83-114

ISBN 8021008822

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122642>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

OHLAS MAĎARSKÉHO REFORMNÍHO HNUTÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A ČESKO-MAĎARSKÉ KULTURNÍ A LITERÁRNÍ VZTAHY VE 20.—40. LETECH 19. STOLETÍ

Maďarské reformní hnutí se setkalo zejména ve své první etapě z třicátých let 19. století s výrazným ohlasem i v českých zemích. Se zárodky politického programu maďarského reformního hnutí, jak se formovaly již v předchozím období pod vlivem revolucí z let 1817 — 1821 a vyvrcholily v odporu maďarské střední šlechty k požadavku Vídně, aby jí poskytla na počátku 20. let 19. století daně a nováčky na boj proti italskému národně osvobozeneckému hnutí, se seznámil za svého pobytu v Bratislavě na přelomu desátých a dvacátých let 19. století i František Palacký.¹ V Bratislavě se poznal s dcerou významného představitele maďarské sněmovní opozice z let 1790 — 1791 Pétera Balogha Ninou Zerdahelyiovou, vzdělanou příznivkyní maďarských reformních snah Karolinou Géczyovou, profesorem maďarštiny na bratislavském evangelickém lyceu Pálem Bilnitvou aj.² V prostředí maďarské střední šlechty a středostavovské inteligence se seznámil s jejím liberálním programem boje za společenské reformy, za zrušení poddanství, omezení feudálních výsad a demokratizaci státní správy. Odtud vycházelo nejvíce hlasů po zásadní přeměně Uher. Již v prosinci 1819 odsuzuje Palacký v rozhovoru s představitelem těchto tendencí advokátem Sándorem Jablanczym ve svém Každodenníčku absolutistickou politiku, odmítající demokratizační požadavky a staví se za konstituční zastupitelskou monarchii. Objevuje se tu i myšlenka slovenského osvícence Jozefa Ignáce Bajzy „Nie je krajina pre kráľov, ale králi pre krajiny“, kterou cenzor v roce 1805 vyškrtl z jednoho Bajzova spisu,³ a poté kolovala zřejmě anonymně také u bratislavských vzdělanců. Palacký

¹ Srov. Pražák, R.: Palacký a Maďaři před rokem 1848, ČMM 77, Brno 1958, č. 1—2, s. 74—99.

² Viz tamtéž, s. 80, 84.

³ Srov. Simončíč, J.: Ohlasy francúzskej revolúcie na Slovensku, Košice 1982, s. 53—54.

píše 25. prosince 1819 ve svém Každodenníčku toto: „... my s panem Jablanczým podali sme se do obšírných řečí o politice, o nynějším stavu Evropy, o nespokojenosti všech téměř národů s řízením svým zemským, o dobách panování Napoleonova, kdežto staré feudální normy navždycky pochromeny jsou. Národové dospěli chtějí nyní ne prutem, jako děti, ale rozumem a spravedlností spravováni býti. Svobodná správa zemská musí jim dána býti; oni cítí, že človečenstvo má své důstojenství, že každý má neztratitelné právo osobnosti své, že králové s nimi k vyšším záměrům usilovati společně, ne pak jich vůli své podrobovati mají, že ne lid pro krále, nýbrž králové jsou pro lidi... V posledních zvláště časích samovlády Napoleonovy čeho neobětovali se národové vůli knížat svých? Za to slíbena jim, čehož jakožto rozumem dospělí jediné žádali — svoboda — neboť otroku, komukolivěk otročí, vše jedno jest. — Ale slib ten, z trůnu tak slavně ohlašovaný, — zdaž nebyl klamavá vnada toliko k pobuzení národů, aby jen ochránili viklavé trůny?... To jest ono pazourkovaté liščí zvíře, politika snižena a zohavená rouchem soběství tím šerednějšího, že na újmu milionů lidí zakládá dobro své. Tak to dlouho trvati nemůže: národové vidí, co se s nimi děje, mají rozum, aby rozeznali právo ode křivdy, mají cit a srdce, aby milovali spravedlnost a nenáviděli tyran-skou zvůli. Ty dvě strany stojí nyní proti sobě v poli: knížata i lid. Onino mají moc, kteroužto ale od těchto půjčují; uprostřed lidu jest síla, jest rada, jest udatenství...“⁴ V těchto řádcích František Palacký jasně formuloval moderní demokratický požadavek rovnosti, občanských práv i pro široké nešlechtické vrstvy, pro lid. V dusném ovzduší zpátečnického systému Svaté aliance to byl program pokrokový a svými cíli i program revoluční. Z něho pochopíme, co sblížovalo Palackého s demokratickými kruhy maďarské střední šlechty. Byla to nenávisť k despotismu a obdiv k pokrokovým republikánským ideálům Velké francouzské revoluce, jejímiž stoupenci v Uhrách byli členové jakobínského spiknutí, jež nacházelo příznivce zejména mezi drobnou inteligencí; důstojníky, advokáty a šlechtickými pěstouny, jako byl např. vychovatel Eötvösův József Pruzsinszky. Z jakobínského hnutí vyšel Ferenc Kazinczy se svou demokratickou koncepcí jazykové obnovy, která přes svůj kulturní ráz připravovala v době absolutismu také obrození politické. Z pokrokového osvícenství konce 18. století vyšli Csokonai a Fazekas, kteří přibližovali aristokratickou maďarskou literaturu lidu, ve Fazekasově Ludasi Matyim vyrostl jí první lidový hrdina, cílevědomý bojovník proti feudální panské zvůli, přímý předchůdce Petőfiova Bohatýra Jana.

Živou pozornost Palacký věnoval v době svého bratislavského pobytu současnému světovému dění. Činil si obsáhlé poznámky o španělském povstání, o parlamentním hnutí v Anglii i o životopise Kościuszkově. Viděl rozklad feudalismu a chápal nutnost revolucí. „Revolucie v přirození a

⁴ Viz Nováček, V. J. (ed.): Františka Palackého korespondence a zápisky 1, Praha 1898, s. 51—52.

v člověčenstvu strašné jsou, a jednotlivé osoby pod tím břemenem padají — ale revoluce ty uvodí nový život do přírody a do člověčenstva, čerstvější a jadrnější nežli byl předešlý.“⁵ O tomto mladistvém demokratismu Palackého svědčí jeho korespondence s Miklósem Ghyczym, bratrancem známého maďarského politika a stoupence Kossuthova z komárenské rodiny Ghyczyů, v níž mu kladl za vzor Franklina, Kościuszka a Lafayettea, a psal s nadšením o pokroku ve světových dějinách: „... to je právě to potěšitelné ve světových dějinách, že ač téměř každá píď kupředu k lepšímu je vykupována krví... přece žádná velká idea, která vzniká v životě národů, se opět neztrácí, ale utvrzuje se v boji s reakčním systémem despotismu...“⁶ Zde však Palacký horoval také pro jinou cestu, již vyznával později až do své Závěti v Radhošti — pro „republiku dobrých“, jež se upevňuje „tíše a v klidu“ sebezdokonalováním jedinců. V listech Ghyczymu tak jasně vidíme kolísání Palackého mezi společenským radikalismem a kantovským „mravním zákonem“, „Ušlechtilý mládenec Ghyczy, horlivý nadmíru pro vlast, pro svobodu a pro člověčenstvo“, patřil vedle Benediktího, Wirozsila, Šafaříka a Zerdahelyiové k nejdůvěrnějším přátelům Palackého. Tak jako Benediktí jej posiloval v lásce k proobené otčině, otvíral mu Ghyczy oči pro společenskou bezpráví.

V studentském prostředí bratislavském se seznámil Palacký se stoupenci již nacionalisticky zaměřeného maďarského národního hnutí, např. s předsedou maďarské studentské společnosti (Magyar Társaság) Józsefem Pappem, který právě tehdy psal svůj programový spisek Öröm-ünnep (Svátek radosti, vydán v Pešti 1824), v němž se hlásil k zásadám Kazinczyho jazykové obnovy a spojoval jazykové požadavky již s cíli politickými, s úsilím o hegemonii Maďarů v Uhrách. Papp byl vychovatelem člena bratislavské maďarské studentské společnosti a pozdějšího nadšeného stoupence Kossuthova Gedeona Rádaye ml. z pověstné protestantské magnátské rodiny Rádayových, známé i svou průkopnickou úlohou při šíření osvícenství v Uhrách. Mladého Gedeona Rádaye znal i František Palacký, který k Rádayům docházel na hudební večírky, stejně jako i do dalších šlechtických maďarských salonů bratislavských.⁷ Rodina Rádayova poskytla po vydání tolerančního patentu významnou pomoc i českým protestantům, neboť měla přední zásluhu o vysílání maďarských reformovaných kněží a učitelů po vydání tolerančního patentu do nově zakládaných sborů helvetské konfese v českých zemích,⁸ což bylo Palackým jako protestantem nesporně také kladně oceňováno. S podobným prostředím jako František Palacký v Bratislavě, přišel do styku i jeho bratr Ondřej v Šop-

⁵ Srov. tamtéž, s. 58.

⁶ Z listu Františka Palackého Miklósi Ghyczymu z 12. ledna 1820. Tamtéž 3, Praha 1911, s. 41.

⁷ Viz P r a ž á k, R.: l. c. (pozn. 1), s. 78—82.

⁸ Srov. P r a ž á k, R.: Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození, Praha 1962, s. 35, 39, 49, 157—158 aj.

roni, kde studoval v letech 1822 — 1824 na tamním evangelickém gymnáziu a před ním tu již studovali Slováci Palkovič, Ribay aj. a kde rovněž poznal příslušníky maďarského národního hnutí. Jeho spolužáky tu např. byli i pozdější učitel maďarského revolučního básníka Sándora Petőfiho András Lehr a syn básníka Dániela Berzsényiho Antal Berzsényi.⁹

Hlavní zásluhou maďarského středostavovského prostředí bratislavského bylo, že naučilo Palackého spojovat jazykové a kulturní požadavky v národním hnutí již s požadavky politickými, s bojem za národní a sociální emancipaci. V tom směru mělo maďarské prostředí nesporně kladný vliv i na skupinu Hamuljakovu a Kollárovu v Pešti,¹⁰ třebaže ne v tak vyhraněné podobě jako u Františka Palackého, který po svém příchodu do Prahy rozšířil úzkou kulturně jazykovou platformu českého národního hnutí již o cíle politické.

František Palacký se vyslovil s uznáním o rozvoji maďarského reformního hnutí a soudobé maďarské vědy a kultury také v článku „O národech uherských, zvláště Slovanech“ (Časopis českého muzea, roč. 3/1829, sv. IV, s. 11—38) a o předních činitelích maďarského reformního hnutí Wesselényim a Pulszkém se dozvídal rovněž v listech své bývalé bratislavské zaměstnavatelky Karoliny Géczyové.¹¹ O rozvoji maďarského reformního hnutí měl přehled i ze své korespondence s čelnými maďarskými historiky Frigyesem Petrovicsem a Józsefem Telekim. Petrovics, někdejší bratislavský spolužák a spolubydlící Palackého a přítel pozdějšího významného maďarského politika László Telekiho, vytvořil ve svém díle *A Magyarországnak története* (Dějiny Uher, Pest 1830) novou koncepci maďarských dějin, které ličí na rozdíl od starších habsburskofilských děl Katony, Praye aj. již z pozic protivídaňsky zaujaté maďarské reformní střední šlechty. Petrovics je nová postava v bratislavském období Palackého, dříve neznámá.¹² V r. 1833 začal v Praze svou rozsáhlou zahraniční badatelskou cestu po Německu, Holandsku, Belgii, Švýcarsku, Francii a Anglii, kde všude shledával materiály k uherským dějinám. V Paříži se stal na čas spolupracovníkem Migueta, autora známého spisu o francouz-

⁹ Viz Schematismus scholasticae juventutis in gymnasio a. c. addictorum Soproniensi 1806—1837, Archiv evangelického gymnázia v Soproni.

¹⁰ Srov. Maťovčík, A.: Martin Hamuljak (1789—1859), Martin 1971, a dále Pražák, R.: Ke vztahu druhé bernolákovské generace a české jungmannovské inteligence za národního obrození, Biografické štúdie 1, Martin 1970, s. 25—51, Vyvíjalová, M.: Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, tamtéž, s. 53—68 aj.

¹¹ Srov. listy Karoliny Géczyové Františku Palackému ze 17. května 1829 a 9. května 1832 v Palackého pozůstalosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále LA PNP) v Praze na Strahově, sign. 11 B 6.

¹² Psal jsem o něm poprvé ve studii Palacký a Maďaři před rokem 1848, ČMM 77, Brno 1958, č. 1—2, s. 90.

ské revoluci. Domů se Petrovics nevrátil, při návratu zemřel sedmatřicetiletý 12. dubna 1836 v Mnichově.¹³ Jeho archivní kořist z ciziny tvořila základ tzv. Petrovicovy sbírky v Archivu Maďarské akademie věd, kam byly soustřeďovány zahraniční dokumenty k uherským dějinám. Petrovics usiloval svou výzkumnou i tvůrčí činností o pozvednutí maďarské historiografie na evropskou úroveň a první se postavil proti nevědeckým fantasmatům Istvána Horváta, který svými nesmyslnými teoriemi o původu Maďarů od Filištinských, Kartaginců či latinských Sabinů ovládal až do počátku třicátých let 19. století valnou část maďarského veřejného mínění. Petrovics je přímým předchůdcem Mihálye Horvátha, tvůrce moderní pozitivistické koncepce uherských dějin, zaměřené protihabsbursky, k níž kladl základy již Petrovics. Palacký požíval Petrovicovi stejně jako jinému čelnému maďarskému historikovi Józsefu Telekimu opisy uherských listin, nacházejících se v českých archívech (tak např. Telekimu předal cenný list krále Matyáše Korvína z 3. července 1462, který našel v třeboňském archivu).¹⁴ József Teleki náležel k nejvýznamnějším tvůrcům novodobé maďarské historiografie především svými monumentálními dvanáctisvazkovými dějinami Hunyadovců v Uhrách (A Hunyadiak kora Magyarországon I—XII, Pest 1852—1855) a na jeho návrh byl Palacký zvolen 8. listopadu 1834 zahraničním členem Maďarské akademie věd. V písemném styku byl Palacký i s Vörösmartyem, Döbrenteim a dalšími čelnými představiteli maďarského reformního hnutí.¹⁵

Informovanost dalších představitelů českého liberálně demokratického tábora o maďarském reformním hnutí byla již slabší a byla zprostředkována buď prostřednictvím slovenským anebo na základě zpráv německého tisku. Lépe informováni byli příslušníci české šlechty, často spojení s Uhrami přátelskými či příbuzenskými svazky (Kinští, Šternberkové, Thunové, Valdštejnové aj.). Nejintenzivnější styky s maďarským prostředím měl tehdy hrabě Zikmund Berchtold (1799—1869), pán hradu Buchlova, který se naučil v mládí maďarštině a v tomto jazyce si často dopisoval. Zvláště úzké styky měl s vídeňskými Maďary Jánosem Lackó a Józsefem Mártonem. Lackó si již v roce 1818 dopisoval s Bechtoldem maďarsky a ve svém dopise z Vídně 22. října 1818 mu píše, že se velmi zaradoval, když četl v Berchtoldově dopise, že každé prázdniny tráví v Uh-

¹³ Srov. tamtéž, s. 90, 96—97 (list Ference Petrovicse Františku Palackému z Prahy 29. srpna 1833, Palackého pozůstalost v LA PNP, v Praze na Strahově, sign. 11 B 6).

¹⁴ Srov. P r a ž á k, R.: l. c. (pozn. 1), s. 89—90.

¹⁵ Viz listy Mihálye Vörösmartyho Františku Palackému z Pešti 2. ledna 1829, Józsefa Telekiho Františku Palackému z Vídně 8. března 1835 a Gábora Döbrenteiho Františku Palackému z Budína 1. května 1835, jež jsou uveřejněny tamtéž, s. 95, 97—98. V Palackého pozůstalosti v LA PNP, sign. 11 B 9, se nacházejí ještě dopisy Telekiho Palackému z 29. srpna 1834 a 8. ledna 1836. List Vörösmartyho Palackému z 2. ledna 1829 jsem vydal také v maďarském příspěvku Vörösmarty levele Palackýhoz, Filológiai Közlöny 5, Budapest 1957, č. 1, s. 134—135.

rách, kde hovoří „svatým andělským maďarským jazykem“.¹⁶ Márton si psal s Berchtoldem zvláště v letech 1836—1838, a posílal jeho dětem maďarské jazykové příručky i jiné knihy, a Zikmund Berchtold ho za to hmotně podporoval. Márton sepsal v maďarštině i životopis Zikmundova otce Leopolda Berchtolda — jehož si vysoce vážil i Ferenc Kazinczy — s popisem jeho cest i vědecké činnosti. Zikmund Berchtold si psal až do jeho smrti v roce 1822 i s někdejšími sedmihradským kancléřem Sámuelem Telekim, manželem Marie Františky, rozené Serényiové, z moravské rodiny Serényiů, pocházející rovněž z Uher.¹⁷ Jeden z Berchtoldových maďarských korespondentů Károly Hörte, jak píše Zikmundu Berchtoldovi v dopise z 13. srpna 1828, chtěl jeho maďarské listy dokonce vydat v hlavním maďarském vědeckém a kulturním žurnálu té doby, v časopise Tudományos Gyűjtemény.¹⁸ Berchtold zřejmě využíval každé možnosti k zdokonalení své maďarštiny a 15. dubna 1833 se např. zúčastnil v Bratislavě maďarského divadelního představení hry András és Béla, kterou adaptoval pro tamní maďarské jeviště u příležitosti uherského sněmu Lajos Kossuth, a v níž se vypráví o krvavém boji o uherský trůn, který spolu svedli dva arpádovští králové Ondřej I. (vládl 1046—1060) a Béla I. (vládl 1060—1063).¹⁹

Je ovšem otázkou, zda se Zikmund Berchtold skutečně zúčastnil se zbraní v ruce maďarské revoluce let 1848—1849, byl za to odsouzen k trestu smrti, a svůj život dožil v doživotním domácím vězení na hradě Buchlově, jak se uvádí v naší buchlovské literatuře.²⁰ Zikmund Berchtold pobýval sice v létě roku 1848 v Pešti, jak o tom svědčí např. v jeho aktech dochované divadelní plakáty (zúčastnil se tu v Maďarském národním divadle 30. června 1848 představení činohry Ede Szigligetiho Uprchlý voják a 7. července 1848 Verdiho opery Nabucco), ale nemáme žádný důkaz o tom, že skutečně bojoval v maďarském revolučním vojsku. V jeho písemnostech sice nacházíme některé maďarské revoluční časopisy z léta 1848, kdy pobýval Zikmund Berchtold zřejmě určitý čas v Pešti, ale kdy maďarská revoluce ještě nebyla v ozbrojeném střetnutí s Vídní. Dále tu nacházíme i revoluční leták Miklóse Töltényiho Hű tükör a megbukott kancellaria, helytartótanács és kamara hivatalnokainak (Věrné zrcadlo úředníků padlé kanceláře, místodržitelství a komory), Bécsben 1848, který je satirickou charakteristikou a zároveň i jakýmsi revolučním kádrovým hodnocením maďarských úředníků uherské komory, uherského místodržitelství i uherské dvorské kanceláře, což spolu s revolučními časopisy nesporně nasvědčuje jistým Berchtoldovým sympatiím k maďarské re-

¹⁶ Srov. Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, fond G 138, fasc. 358/29.

¹⁷ Srov. dopisy Sámuela Telekiho Zikmundu Berchtoldovi z let 1818—1822, tamtéž, fond G 138, fasc. 358/55.

¹⁸ Viz tamtéž, fond G 138, fasc. 358/31.

¹⁹ Srov. tamtéž, fond G 138, karton 66/342.

²⁰ Viz Kneidl, P.: Hradní knihovna na Buchlově, in: Buchlov, Brno 1962, s. 27.

voluci, ale neposkytuje to žádný doklad o tom, že se jí osobně aktivně zúčastnil. Stejně obsahují jeho písemnosti i kontrarevoluční materiály, např. tištěnou zprávu o dobytí Vídně rakouskými vojsky po potlačení vídeňského povstání z 1. listopadu 1848 či úřední zprávy o sněmu v Kroměříži.²¹ Naopak jeden pozdější dokument téměř vylučuje možnost, že by Zikmund Berchtold mohl být nedobrovolným vězňem na vlastním hradě a odpykávat si tu trest za účast v maďarské revoluci. V takovém případě by mu asi moravskoslezský místodržitel hrabě Leopold Lažanský stěží zaslal oběžník, datovaný v Brně 7. března 1853, v němž mu adresuje výzvu rakouského vévody Ferdinanda Maxmiliána, aby na počest výzvanutí císaře Františka Josefa I. z atentátu, který na něj spáchal maďarský republikán János Libényi, finančně přispěl k vybudování chrámu ve Vidni na památku císařova záchránění.²²

Nejvýznamnějším dokladem Berchtoldova vztahu k Maďarům je bezesporu jeho cenná maďarská knihovna na Buchlově, čítající 6769 knih, již shromáždřoval celý život, a k níž položil základy patrně již jeho otec, hrabě Leopold Berchtold. Kromě již zmíněné politické literatury z doby reformní obsahovala i celou řadu spisů vědeckých i z oblasti krásné literatury. Jsou tu jednak četné statistické popisy Uher, např. Politisch-geographische und historische Beschreibung des Königreichs Ungarn (Pressburg 1772), zeměpisná a jiná literatura (Atlas hungaricus, Viennae 1802 až 1811, Christian Andreas Zipser, Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuch von Ungarn, Oedenburg 1817, Dániel Lengyel, Die Heilquellen und Bäder Ungarns, Pest 1834, další vydání Pest 1845), právně hospodářské příručky, např. Manuale legum urbarialium 1836, Viennae 1837, od Jana Čaploviče aj. Vyskytuje se tu politická literatura z období uherského sněmu z počátku 90. let 18. století (viz např. spis Eine Seltenheit oder die ächte Bürgersinn, Ofen 1792), národnostní a jiné polemiky 40. let 19. století (Slawen und Magyaren, Leipzig 1844, Ungarn als Quelle der Befürchtungen... für Österreichs Zukunft, Leipzig 1845, Ungarische Zustände, Leipzig 1847, aj.), spisy Mihálye Táncsicse atd.

Početně je tu zastoupena i slovníkářská a gramatická literatura, např. dvojjazyčné a trojjazyčné slovníky korespondenta Zikmunda Berchtolda Józsefa Mártona (Ungarisch-deutsches und deutsch-ungarisches Wörterbuch, Wien 1803, Oskolai lexikon német-magyar-deák, Bétsben 1816, Lexicon bilinguae latino-hungarico-germanicum, Viennae 1818, Deutsch-ungarisches-lateinisches Lexikon, Wien 1823 aj.), slovník Ference Kresznericse Magyar szótár (Budán 1831), J. T. Schustera Neues ungarisch-deutsches Wörterbuch (Wien 1838), dále gramatiky Jánose Farkase Ungarische Grammatik (Wien 1805), Józsefa Benyáka Grammatica hungarica (Schemnicii 1816), známá Magyar gramatika (Bécsben 1795, Budán 1818, Debrecenben 1820) i spisy Berchtoldova přítele Józsefa Mártona Praktische ungarische Sprachlehre für Deutsche (Wien 1836) a Grammatik der

²¹ Viz MZA Brno, fond G 138, karton 66/342.

²² Srov. tamtéž, fond G 138, karton 66/341.

ungarischen Sprache (Wien 1838). Patří sem i méně známá Kurzgefasste ungarische Sprachlehre (Pest 1832) slavného maďarského básníka Mihálye Vörösmartyho i jazykové dílo jiného maďarského spisovatele Pétera Vajdy Magyar nyelvtudomány (Kassa 1835). V buchlovské knihovně nacházíme i známé etymologické dílo Štefana Lešky Elenchus vocabulorum europaeorum imprimis slavicornum magyarici usus (Budae 1825), Benjamina Mokrého Deák-magyar etimológiai lexikon (Pesten 1823) i dílo Ference Kállaye Finn-magyar nyelv (Pesten 1844).

Stejně bohatá je i historická literatura k dějinám Uher. Kromě spisu Glicéra Spanyol Compendium historiae regni Hungariae ab origine gentis usque ad Ludovicum II (Pestini 1828) a díla Jánose Majlátha Über die Krönung der Könige von Ungern (Wien 1842) tu najdeme např. spis Sándora Pusztaye Die Ungarn von 889 bis 1842 (Leipzig 1843) i historickou biografii Józsefa Thewrecka Ponoriho Hunyady Székely János (Pozsony 1825) či Zsigmonda Vajny Bethlen Gábor (Nagy Enyeden 1831).

Četně je v buchlovské maďarské knihovně Zikmunda Berchtolda zastoupena i maďarská krásná literatura. Najdeme tu díla Györgye Bessenyeiho, Dávida Baróti Szabóa, Benedeka Virága, Józsefa Péczeliho, Gábora Dayky, Mihálye Vitéze Csokonaiho, Mihálye Fazekase, Ference Kazinczyho, Károlye Kisfaludyho, Andráse Fáy, Miklóse Jósiky, Sándora Petőfiho, Gergelye Czuczora, Mihálye Tompy, Jánose Vajdy, Ede Szigligetiho, Józsefa Eötvöse, Zsigmonda Keménye, Móra Jókaiho aj. Dokonce jsou tu zastoupeni i představitelé starší maďarské literatury Péter Pázmány, Ferenc Páriz-Pápai, osvícenský dějepisec György Pray aj.

Zajímavé tituly, vážící se k Uhrám, pocházejí i z pera českých a slovenských spisovatelů. Jsou to např. traktát Samuela Tešedíka Der Landmann in Ungarn (1784), rozprava Jána Kollára Erklärung der National-Namens Magyar (Pest 1827), jazykově historický spis Řehoře Dankovského Die Völker ungarischer Zunge (Pressburg 1827), polemika Lva Thuna Die Stellung der Slowaken in Ungarn (Prag 1843) či historická edice Václava Hanky Correspondenz zwischen Kaiser Rudolf und dem ungarischen König Matthias (Prag 1845). Je tu také maďarský překlad díla Jana Ámose Komenského Orbis pictus od Istvána Rimánye, vydaný roku 1806 u nakladatele Simona Webera v Bratislavě i debrecínské vydání jeho díla Janua linguae reserata (Debrecinn 1729).²³

Nejpříznačnějším jevem pro ohlas maďarského reformního hnutí v českém prostředí byla pozornost věnovaná základním reformním dílům Istvána Széchényiho. Tato díla nejvíce zapůsobila na slovenského liberálního myslitele bratislavského Juraje Palkoviče, který již v době Palackého pobytu v Bratislavě zprostředkoval ve svém Kalendáři (celým názvem Větší a zvláštnější nový i starý kalendář, vydávaný Palkovičem v Bra-

²³ Srov. tamtéž, fond G 138, karton 67/343 (Knihovna Buchlov) a Lokální a inventurní katalog hradní knihovny Buchlov, Krajské středisko Státní památkové péče a ochrany přírody Brno.

tislavě v letech 1804—1848) slovenským i českým čtenářům základní tendence evropského liberalismu a informoval je pohotově také o revolučním dění ve světě. Psal o zavedení konstituce v Mexiku, o popravě italských karbonářů, o povstání děkabristů v Rusku, o potlačení vzpoury janičářů v Osmanské říši v roce 1826, o francouzské revoluci z roku 1830, o povstání dělníků v Lyonu inspirovaném utopickými socialisty saint-simonovského ražení atd.²⁴ Tyto zprávy doplňoval i články v *Tatrance*, kde hovořil podrobně např. o reformách v Osmanské říši.²⁵

Do těchto zpráv v *Kalendáři* a v *Tatrance* zapadaly i Palkovičovy zprávy o uherském sněmu z let 1825—1836, kde věnoval pozornost zejména návrhům na řešení poddanské otázky. Význam, který přikládal návrhům Széchényiho, vidím i z toho, že oproti jiným krátkým zprávám v *Kalendáři* i v *Tatrance* věnuje jeho reformním návrhům, jak je vyložil ve svých spisech *Hitel* (Úvěr) a *Világ* (Světlo), zcela mimořádnou pozornost. Osvětluje je neobyčejně podrobně v článku *Uherská literatura v Tatrance* (díl I, sv. 1, 1832, s. 70—111) s obsáhlými ukázkami nejzávažnějších partií, přinášejících kritiku soudobé společenské i hospodářské zaostalosti Uher a návrhy na rozvoj průmyslu, zemědělství, obchodu, dopravy atd. V druhém svazku prvního dílu *Tatranky* z téhož roku 1832 uveřejňuje Palkovič další významné články od *Udvardyho*, *Gályho* aj., převzaté většinou z maďarského časopisu *Tudományos Gyűjtemény* (Vědecká sbírka), a zaměřené na otázku všeobecného zdanění, zavedení úvěru, změnu naturálního desátku a roboty v rentu peněžní atd.²⁶ Přirozeně svou pozornost věnoval Palkovič již také vznikajícím maďarizačním tendencím v maďarském reformním hnutí např. v článku *Ozvání se k nepravému některých soudů o slovenské literatuře* (*Tatranka*, díl 1, sv. 1, 1832, s. 42 až 48) proti nacionalistickým výpadům redaktora časopisu *Tudományos Gyűjtemény* *Andráse Thaisze*. Zásadní stanovisko v té věci vyjádřil Palkovič již ve zmíněné stati *Uherská literatura*, kde napsal: „O vzdělání a rozšíření uherské řeči s velkou horlivostí se pracuje, což může býti, jen ale násilným způsobem a s potlačováním jiných řečí ať se neděje...“²⁷

O dílech *Istvána Széchényiho* a o návrzích maďarského reformního hnutí se dozvídali z *Tatranky* i v prostředí českém. Zájem o ně projeвили zvláště příslušníci mladé liberální inteligence na Moravě *František Cyril Kampelík* a *František Škorpík*. O liberalismu a konstitucionalismu maďarského reformního hnutí i významné úloze, jež v něm měla šlechta, se příznivě vyslovil v listech *Alexandru Boleslavínu Vrchovskému* a *Ludo-*

²⁴ Viz *Větší i zvláštější nový i starý kalendář na rok 1825*, s. 21, 32; na rok 1827, s. 23, 32; na rok 1832, s. 18; na rok 1833, s. 35 aj.

²⁵ *Osvícení v Turcích*, *Tatranka 1832*, díl I, sv. 2, s. 75.

²⁶ Podrobnější přehled této problematiky podává *Vyvíjalová, M.*: *Juraj Palkovič (1769—1850)*, Bratislava 1968, s. 338—343 aj. A též: *Vztah Juraja Palkoviča k národním emancipačním snahám maďarským*, *Historický časopis* 15, Bratislava 1967, č. 3, s. 361—363.

²⁷ *Tatranka 1832*, díl I, sv. 1, s. 70.

vítu Štúrovi z přelomu let 1837/1838 František Cyril Kampelík.²⁸ Plán Széchényiho na industrializaci Uher doporučoval Kampelík rovněž pozornosti Kollárově v dopise z 16. ledna 1835 a o maďarském reformním hnutí se zmiňoval i v dopisech úveřejněných v Kuzmányho Hronce pod názvem Listy poslané Moravanům od Fr. Kampelíka, Moravana (Hronka 1837, II, sv. 1, s. 19—45), kde čteme v listě z 6. ledna 1836 tato pochvalná slova o maďarské reformní mládeži: „Mimo jiných ctností i tu do sebe mají mladí Maďaři, že svůj národ milující a svou řeč vzdělávající se snažejí, by mezi evropskými národy vzadu nezůstali ku své hanbě. Jakkoli vídeňští posměváčkové všeliké báchorky o nich vymýšlejí na ponížení, přece je potajmu ctíti musejí co národ, jenž sebe a své síly vědom samostatně kráčí“. A v duchu Palkovičova prohlášení v Tatrance dodává k maďarské národnostní politice zřejmě pod vlivem zpráv ze Slovenska: „Maďarům prý to se silně vytyká, že neznají šetřiti práva jiných.“²⁹ Zárodek myšlenky, že česká politika by měla mít blíže k Maďarům než k Vídni, rozvedli až v revolučních letech 1848—1849 čeští radikální demokraté, a výrazně se za ni tehdy postavily i lidové vrstvy.³⁰

První českou biografii Széchényiho byla stať Františka Škorpíka, uveřejněná v témže ročníku Hronky,³¹ která zdůraznila již mecenášské zásluhy Széchényiho otce Ference o rozvoj maďarské vědy a kultury, jež rozhojnil jeho syn István svou humanistickou činností pro hospodářské povznesení Uher, z níž Škorpík vyzvedl zvláště Széchényiho právě uskutečněný projekt na regulaci Dunaje, který mu přinesl evropskou proslulost a Škorpík ho v této souvislosti srovnává dokonce s Petrem Velikým. Škorpík vysocce oceňuje také Széchényiho spis Úvěr, který navrhuje k překladu do češtiny. Pozoruhodná je ta část Škorpíkova článku, kde uvádí, že teprve zlepšení materiální základny může vést i k rozkvětu duchovnímu: „... Národ, chce-li se na vyšší stupeň znamenitosti uprostřed sousedů svých vyšinouti, opravou svého materiálního stavu počítí musí, nežli duch jeho vyšší potřeby pocítí...“³²

Széchényiho projekt regulace Dunaje se setkal s všestranným uznáním zejména v balkánských zemích, kde jej zvláště přivítali srbský kníže Miloš Obrenović a valašský vojvoda Alexandru Ghica, velký příznivec modernizace zemědělství i rozvoje manufaktur. Obrenoviče navštívil Széchényi již za své první balkánské cesty, kterou podnikl od června do října 1830 v doprovodu svého důvěrného přítele českého šlechtice Jana z Vald-

²⁸ Viz Novotný, J.: František Cyril Kampelík, Praha 1975, s. 59—60, 247.

²⁹ Srov. Hronka 1837, II, sv. 1, s. 25.

³⁰ Srov. Sindelář, B.: Ohlas maďarské revoluce 1848—1849 na Moravě a ve Slezsku, Rozpravy ČSAV, roč. 67, řada společenských věd, seš. 3, Praha 1957, a Pražák, R.: 1848—1849 cseh és morva visszhangja (Ohlas let 1848—1849 v Čechách a na Moravě), Élet és Tudomány 1981, č. 21, s. 660—662.

³¹ Hrabě Štěpán Széchényi od Fr. Škorpíka, Moravana, Hronka 1837, II, sv. 1, s. 46 až 50.

³² Tamtéž, s. 50. Nově přetiskl Škorpíkův článek Chmel, R.: Literárne vzťahy slovensko-maďarské, Martin 1973, s. 74—77.

štejna (1809—1876), usazeného v Uhrách.³³ Za pobytu v Srbsku vykrytalizovala v Széchényim myšlenka sjednocení zájmů různých společenských tříd v boji za národní nezávislost, která se pak stala jednou z vůdčích idejí celého maďarského reformního hnutí a neprávem bývá spojována až se jménem Kossuthovým.³⁴ V Srbsku Széchényi obdivoval také přípravy k zavádění liberálně demokratického zákonodárství po vzoru Code Napoleon a Valdštejn si tehdy zapsal do deníku, že i v Uhrách je zapotřebí nových demokratických zákonů, je nutno osvobodit sedláky, aby měli možnost získat majetek, a zajistit svobodu obchodu. Obchod a spojení s jinými národy spolu s pěstováním národnosti pokládal za tři hlavní prostředky rozvoje Uher i Széchényi ve své „závěti“, kterou napsal za těžké nemoci v Galaci v červenci 1830, kdy již pochyboval o svém uzdravení.³⁵

V říjnu 1834 pobýval Széchényi pět dní v Bukurešti u knížete Alexandra Ghicy, s nímž si dopisoval a pomáhal mu dokonce organizovat rumunské požárníctví. Již předtím se setkal roku 1821 v sedmihradském Brašově s rumunskými bojary, uprchlími sem před povstáním Tudora Vladimiresca a uvědomil si tu naléhavost řešení rolnické otázky v uherských i balkánských poměrech. Széchényiho reformní hospodářská činnost získala všeobecné uznání i v řadách národů střední i jihovýchodní Evropy, jak o tom svědčí kromě již uvedených skutečností i četné uznalé články, dopisy i básně, jaké uveřejnili tehdy např. Maďar József Szekács, Čech František Škorpík, spíšský Němec Karl Georg Rummy, Rumun Zaharie Carcalechi a především brašovský advokát Němec Christian Flechtenmacher (1785—1843), který napsal v roce 1839 o Széchényim oslavnou ódu i samostatnou brožuru (Conte Stefan Seceni de Cam. Chr. Flechtenmacher Juris-Consult a Moldavei, Jasi 1839), v níž prohlásil, že Széchényi regulací Dunaje uspišil i proces sjednocování obou rumunských knížectví.³⁶

³³ Srov. Kálnoky, H. (ed.): Széchényi István és Waldstein János keleti utazása 1830-ban (Východní cesta I. Széchényiho a J. Valdštejna v r. 1830), Budapest 1942. Uveřejnil zde cestovní deník Széchényiho Széchényi István gróf naplója, I. c., s. 59—154, a Valdštejna Waldstein János gróf naplója, I. c., s. 155—319.

³⁴ Viz deníkový záznam Széchényiho, který otiskuje Berczik, A.: Die erste Balkanreise Széchényis, Donauropa 3, Budapest 1943, s. 523.

³⁵ Po pobytu v Galaci, kde pobýval těžce nemocný Széchényi ve dnech 19.—29. července 1830, se dostal do Cařihradu a odtud cestoval v druhé polovině září přes Plovdiv a Sofii do Srbska, kde se setkal 2. října 1830 s Milošem Obrenovičem. Srov. Oltványi, A. (ed.): Széchényi István, Napló, Bratislava 1978, s. 653 až 671.

³⁶ Některé závažné dokumenty ke vztahům Széchényiho s okolními národy uveřejnil Kemény, G. G.: A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből (Z dějin našich vztahů k sousedním národům), Budapest 1962, s. 209—216. K Széchényiho úsilí o regulaci Dunaje viz Pach, P. Zs.: Széchényi és az Aldunaszabályozás 1830—1832-ben (Sz. a regulace dolního toku Dunaje 1830—1832), A Magyar Tudomány Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályának

Kromě převážně politického a kulturně politického ohlasu maďarského reformního hnutí se u nás setkáváme, i když před rokem 1848 jenom v menší míře, i s ohlasem soudobé maďarské literatury. Znalosti maďarské krásné literatury, které měli např. František Palacký a Zikmund Berchtold, byli v českém prostředí tehdy jen ojedinělé. Již ve společném spise Františka Palackého a Pavla Josefa Šafaříka Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie (Bratislava 1818) se setkáváme s jejich diskusí o časomíře, pro jejíž pěstování jsou tu pokládány z novodobých jazyků za nejvhodnější čeština a maďarština. Tento názor vyslovil již r. 1780 v časopise Magyar Hírmondó Mátyás Rát a podrobně jej rozvinul ve svém článku Á hexaméterrel élés kezdete a régi s új nemzetek között (Počátky používání časomíry u starých a nových národů) roku 1814 maďarský literární historik Gábor Döbrentei, který tu např. uvedl, že první z novodobých národů, které užily časomíry, byli Češi. Časomíra se prý u nich vyskytla už v roce 1414 v jednom českém katechismu, připisovaném samotnému Husovi. Tohoto významného článku Döbrenteiova si badatelé dříve nepovšimli. Nelze sice prokázat, že jej autoři Počátků znali, třeba se Palacký později dostal s Döbrentem do přímého styku a už tehdy znal lidi z jeho kruhu. Jisté však je, že názory vyslovené v Počátcích nejsou v tomto ohledu zcela originální a navazují na myšlenky, které se v uherském prostředí vyskytly už dříve (Chorvat Katančić, Slovák Bernolák, Maďar Rájnis aj.).³⁷ Je třeba odmítnout vývody Sarkányovy, který z jediné letmé zmínky Palackého v Počátcích o Berzszenyim usuzuje, že Palacký dospěl k časoměrné teorii pod vlivem Berzszenyiho,³⁸ ač Palacký jeho díla pravděpodobně vůbec nečetl a jenom o nich slyšel od svých bratislavských profesorů a známých. Jiných dokladů o jeho znalosti maďarské literatury z té doby nemáme.

Mnohem poučenější o vývoji maďarské literatury byl Palacký koncem 20. let 19. století, kdy vydal v českém Muzejníku svou studii „O národech uherských, zvláště o Slovanech“. Palacký zde zdůrazňuje určité kulturní opoždění Maďarů za ostatními evropskými národy, zaviněné feudálně sta-

Közleményei 25. kötet, 2.—3. szám, Budapest 1976, s. 143—173. K bližšímu osvětlení vztahu Istvána Széchenyiho k českým zemím přispěl zejména Gal, I.: Széchenyi and the Czechs, Studia slavica 18, Budapest 1972, s. 129—145. Na základě deníkových zápisů Széchenyiho zde autor osvětlil Széchenyiho pobyt v českých zemích, když tu vykonával v letech 1810—1813 vojenskou službu (Uherský Brod, Vysoké Mýto, Praha aj.). Dále přiblížil i jeho styky s příslušníky české aristokracie (František Kinský, Eduard Lichnovský, Jan Vratislav, Lobkovicové, Ahotkové, Clam-Gallasové, Kolovratové aj.) i dalšími našimi občany (např. s dr. Priessnitzem).

³⁷ Viz Pražák, R.: l. c. (pozn. 10), s. 30.

³⁸ Srov. Pražák, R.: Palacký a Maďaři před rokem 1848. Časopis Matice moravské 77, 1958, č. 1—2, s. 80, a týž: K otázce slovensko-maďarských literárních vztahů z hlediska srovnávacího typologického studia česko-maďarsko-slovenských kulturních vztahů za národního obrození, Tradície a literárne vzťahy, Bratislava 1972, s. 150—151.

vovským zřízením hospodářsky zaostalých Uher, i některé jiné nedostatky, na druhé straně si všímá také pokroku vědy a kultury v Uhrách. Vzpomíná zásluh historiků Praye, Katony, Kovachiche, Engla a Fesslera. Nejvýše oceňuje etnografické práce Čaplovičovy. Podle nich uvádí též statistická data o Slovanech v Uhrách a o národnostní situaci jednotlivých žup. V přehledu současné historiografie oprávněně kritizuje autoritu maďarského historika Istvána Horváta, který svými nesmyslnými teoriemi o původu Maďarů z Kartága či od Filištínských a latinských Sabinů ovládal až do počátku třicátých let 19. století valnou část maďarského veřejného mínění. S uznáním hovoří Palacký o činnosti peštského Národního muzea a založení Maďarské akademie věd; obává se jen, aby se nestaly nástrojem maďarizace, ale sloužily vědeckému poznání. Píše o stavu uherského školství a kromě peštské univerzity připomíná hornickou akademii v Banskej Štiavnici a hospodářské ústavy v Keszthely a Óváru. Z maďarské kultury hodnotí nejvýše krásnou literaturu. Z ní pak oceňuje zejména poesii, jak pro formální bohatství, tak pro uvědomělou vlasteneckou náplň a nadšení, s níž je pěstována. S obdivem hovoří o tom, že maďarská poesie pronikla do širokých lidových vrstev a působila tam příznivě na vzrůst vlasteneckého myšlení lidu. Vyzvedá Kazinczyho jazykovou obnovu a jeho úlohu při tlumočení západoevropských literatur a moderní maďarskou literaturu (Dániel Berzsenyi, Sándor a Károly Kisfaludyové, Mihály Vörösmarty), která navazovala na snahy Kazinczyho.³⁹ Odezvou na studii Františka Palackého byl obsáhlý referát Andráse Thaisze v časopise Tudományos Gyűjtemény roku 1830.⁴⁰ Tento referát neseznamuje uceleně své čtenáře s obsahem Palackého studie, ale zaměřuje se na její jednotlivá tvrzení, jež jsou podle Thaisze pro Maďary urážlivá, a s těmi pak polemizuje. Vcelku oprávněně dokazuje, že Palacký posunul některé charakteristiky Maďarů v díle Jána Čaploviče Gemälde von Ungern (Pesth 1829) pro Maďary nepříznivým směrem a tím dal svému článku místy protimaďarské zahrocení, což má Palackému tím více za zlé, že ho pokládá za rodáka z Uher. Thaiszův referát četl také Čaplovič, který si pak na Palackém vyžádal zaslání úryvků, obsahujících citace z jeho spisu Gemälde von Ungern.⁴¹ Palacký si byl patrně vědom, že v tomto případě poněkud přestřelil, a na Thaiszův referát již veřejně nereagoval, ač se s ním v jeho maďarském znění měl nepochybně možnost seznámit.

Palacký se svou znalostí maďarštiny byl však v českém prostředí spíše výjimkou. Naši spisovatelé a kulturní představitelé se seznamovali

³⁹ Srov. Palacký, F.: O národech uherských, zvláště o Slovanech, Časopisu českého muzea 3, 1829, sv. 4, s. 11—38.

⁴⁰ Tudományos Gyűjtemény 1830, 1. kötet, s. 118—128.

⁴¹ Srov. list Jána Čaploviče Františku Palackému z Vídně 9. března 1830, Palackého pozůstalost, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově, který přetiskl Pražák, R.: Palacký a Maďari před rokem 1848, Časopis Matice moravské 77, 1958, č. 1—2, s. 95—96.

s maďarskou literaturou ponejvíce z cizích překladů anebo i z původních děl vydaných německy. Takovým dílem byla např. kniha německy píšícího maďarského spisovatele Jánose Mailátha (1786—1855) *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn 1825). Je to jeden z prvních vpravdě romantických výtvorů, jež spatřily světlo světa na brněnské půdě. Upoutává svou tajuplnou symbolikou rytířských hradů a středověkých klášterů i romantickou vášnivostí svých aristokratických i lidových hrdinů. Často se zde objevují uhersko-české souvislosti. Vystupuje tu i postava Mátúše Čáka, „hraběte z Trenčína“, váhajícího v boji o uherský trůn mezi českým králem Václavem III. a Karlem Robertem z Anjou („Die Herrin von Ardó“) či vojáci Jana Jiskry z Brandýsa, pronásledující templářské mnichy v Levoči („Der Schatz“). V historické pověsti o králi Šalamounovi čerpá Mailáth z kroniky Thuróczyho, vydané poprvé v březnu 1488 v Brně. Vampyrická pověst „Der Willi-Tanz“ (Tanec Williho), jež Mailáthův výbor maďarských bájí a pověstí zahazuje, se odehrává na Slovensku a těží již ze spojení tance s literárním podáním v raně romantických dramatických báchorkách, jimiž oplývala vídeňská lidová dramatika a singspiel z přelomu 18. a 19. století.⁴²

V katolických kruzích českých byl tehdy nejvíce uctíván ze soudobých maďarských spisovatelů dnes již vcelku zapomenutý Jan Ladislav Pyrker, narozený 2. listopadu 1772 v Nagylángu, který byl maďarského původu, studoval ve Stoličním Bělehradě a v Pětikostelí a později vstoupil do cisterciáckého řádu v Lilienfeldu v dolním Rakousku, poněmčil se a udělal velkou církevní kariéru; po převorovi lilienfeldského kláštera (1811) a biskupovi ve Spiši (1818) se stal posléze v roce 1827 arcibiskupem v Jágru. Byl také literárně činný. Již v roce 1810 vydal ve Vídni svazek *Historische Schauspiele*, zahrnující dramata s náměty z uherských dějin. Jeho nejslavnějším dílem byl biblický epos *Perlen der heiligen Vorzeit* (Ofen 1821), který přeložil Ferenc Kazinczy pod názvem *A szent hajdan gyöngyei* (Buda 1830) také do maďarštiny a vyvolal tím velkou nelibost v maďarském reformním táboře, neboť Pyrker byl loyálním rakouským spisovatelem, oslavujícím velikost habsburského rodu, jehož prvního čelného představitele, přemožitele našeho Přemysla Otakara II., císaře Rudolfa Habsburského, oslavil svým hrdinským eposem o dvanácti zpěvech *Rudolph von Habsburg* (Wien 1825). Epos *Perlen der heiligen Vorzeit* vyšel pak před rokem 1848 ještě čtyřikrát a třetí vydání, jež vyšlo ve Stuttgartu v roce 1832 si vzal za základ pro svůj český překlad i Karel Vinařický, který přitom přihlížel i k čtvrtému vydání, tištěnému v Stuttgartu a v Mnichově roku 1839. Víme to proto, že 1. a 2. vydání Pyrkerova díla neobsahovalo ještě epos o Abrahámovi, zaujímající čelné místo v překladu Vinařického. Postup jeho překladu Pyrkerova díla naznačuje Vina-

⁴² Viz Pražák, R.: Vývojové souvislosti literatury a hudby z hlediska vzniku romantismu, SPFFBU, řada literárněvědná, D 31, 1984, s. 76—77.

řického korespondence s Pyrkerem z let 1839—1842.⁴³ Již 5. listopadu 1839 Vinařický Pyrkerovi hlásí, že epos „Abrahám“ je hotov, leží u cenzury a brzy půjde do tisku. Vinařický tehdy překládal „Mojžíše“ a překladem eposu „Samuel“ hodlal již v prosinci 1839 celý svůj překlad dokončit. Tak rychle však práce patrně nepostupovala a celý Vinařického překlad Pyrkerova díla vyšel pod názvem *Perly posvátné* v Praze 1842. Zahrnoval ještě epos *Machabejští* a tím obsáhl celou starozákonní látku Pyrkerovy monumentální básnické skladby, Vinařický označil jejího autora za „tvůrce nového eposu křesťanského“ v českém doslovu ke svému překladu, v němž seznámil naše čtenáře s Pyrkerovým životem a dílem.⁴⁴

Pyrkerův epos, napsaný v hexametrech ve stylu Klopstockova *Mesiáše*, patřil ve své době již k překonaným dílům klasicistického typu, a vzbudil proto zápornou kritiku maďarského literárního kritika romantické epochy Ference Toldyho. U nás byl však přijat český překlad jeho díla poměrně příznivě a vzhledem k tomu, že vyšel krátce před Pyrkerovými sedmdesátinami, vydal další Pyrkerův český korespondent Alois Svoboda⁴⁵ k Pyrkerovu životnímu jubileu trojjazyčný básnický chvalozpěv na tohoto tvůrce v češtině, laštině a němčině pod českým názvem *Poutník jubilární* (Praha 1842), v němž sleduje v osmi zpěvech Pyrkerův život od jeho vstupu do cisterciáckého řádu v Lilienfeldu v roce 1792 až po dosažení arcibiskupského stolce v Jágru roku 1827, nazýváje Pyrkeru „jubilo-kmetem“ a oceňuje jeho význam církevní, zřejmě přecenil jeho význam literární.

Ve spojitosti s ohlasem Pyrkerova díla u nás, je třeba si uvědomit skutečnost, že v českém obrození měla značný význam i skupina českých vlastenců loyálního rakouského zaměření, která vycházela z kruhů katolické církve. Kromě Karla Vinařického je jejím typickým představitelem např. moravský historiograf, rajhradský benediktin Běda Dudík, jehož styky s uherskými katolickými historiky Maurem Czinárem, Rémigem Békefím, Floriánem Rómerem a Mihályem Horváthem jsou sice až pozdějšího data (spadají do 60. — 80. let 19. století), avšak Dudík byl již na počátku své dráhy informován Vilémem Zlámalem z Pešti 16. srpna 1845 o činnosti předního činitele uherského reformního hnutí Miklóse

⁴³ Srov. dopisy Karla Vinařického Janu Ladislavu Pyrkerovi z Kováně 20. července 1839, 5. listopadu 1839, 18. listopadu 1842, 25. listopadu 1842 a 1 list s. d., *Az Egri Főegyházmegei Könyvtár Kézirattára* (Rukopisné oddělení Arcibiskupské knihovny v Jágru), sign. Ms 1041/110.

⁴⁴ Viz Jana Ladislava Pyrkeru *Perly posvátné*. Přeložil Karel Vinařický. V Praze 1842. Doslov K. Vinařického, nazvaný *Životopisná zpráva*, s. 200—204.

⁴⁵ Srov. Svobodovy dopisy Pyrkerovi z Prahy 23. října 1843 a 31. května 1845, *Az Egri Főegyházmegei Könyvtár Kézirattára*, sign. Ms 1041/91.

Wesselényiho a pravidelně sledoval uherskou problematiku.⁴⁶ Ve svých stycích s pannonhalskými benediktiny zde navazoval Dudík již na iniciativu opata rajhradského benediktinského kláštera Viktora Šlosara, který se obrátil v listě z Rajhradu 10. února 1842 na ředitele knihovny a archivu benediktinského kláštera v Pannonhalmě Maura Czinára s prosbou o výměnu dokumentů k dějinám vztahů českých a uherských benediktinů v 17. a 18. století.⁴⁷

Maďarskou poezii sledoval u nás již od 20. let 19. století také významný český básník František Ladislav Čelakovský. Již v roce 1822 upozorňuje svého přítele Josefa Vlastimila Kamarýta na edici maďarských pohádek od Maďara Györgye Gaála *Märchen der Magyaren* (Wien 1822).⁴⁸ Gaál přeložil do němčiny rovněž dvě vlastenecká historická dramata maďarského romantického autora Károlye Kisfaludyho *Tatárok Magyarországon* (Tataři v Uhrách) a *Ilka*, vagy *Nándorfejérvár bevétele* (Ilka aneb dobytí Bělehradu), obě z roku 1819, a vydal je pod názvem *Theater der Magyaren I* v Brně roku 1820.⁴⁹

Čelakovský se později seznámil zřejmě i s dílem Károlyova staršího bratra Sándora Kisfaludyho, o němž si v roce 1827 dopisoval s Johnem Bowringem, vydavatelem básnické antologie *Poetry of the Magyars* (London 1830).⁵⁰ Tuto antologii Bowring Čelakovskému poslal a uznal i jeho námitku, že jeho výbor maďarské lidové poezie obsahuje i mnoho umělých skladeb, které mu zaslali jeho uherští pomocníci, mezi nimi byl i v Čechách dobře známý spíšský Němec Karl Georg Rummy.⁵¹ O tom, že Bowringova antologie maďarské poezie byla v Praze známa, svědčí i dopis v Praze usazeného maďarského překladatele Voltairova Antála Zechentera Miklósi Jankovichovi z 5. listopadu 1834, v němž se zmiňuje

⁴⁶ Srov. korespondence Bedy Dudíka, Moravský zemský archiv Brno, sign. E 6 Dm 3/2c, krab. 160, 161, a Rukopisné oddělení knihovny benediktinského kláštera v Pannonhalmě, sign. BK 65/III/ 17/29 (list B. Dudíka M. Czinárovi z Brna 27. května 1861).

⁴⁷ Viz Rukopisné oddělení knihovny benediktinského kláštera v Pannonhalmě, sign. BK 65/III/17/137.

⁴⁸ Srov. list Fr. L. Čelakovského J. V. Kamarýtovi z Prahy 29. listopadu 1822, Korespondence a zápisky Frant. Lad. Čelakovského. Vydal František Bílý. V Praze 1907 (dále Kor. Fr. L. Čelakovského), sv. 1, s. 157.

⁴⁹ Viz Horváth, K.: *Kisfaludy Károly és íróbarátai* (K. K. a jeho literární přátelé), Budapest 1955, s. 20.

⁵⁰ Srov. dopis Johna Bowringa Fr. L. Čelakovskému z Londýna 20. prosince 1827, Kor. Fr. L. Čelakovského, sv. 1, s. 331.

⁵¹ Srov. list Bowringa Čelakovskému z Paříže 4. dubna 1831, Kor. Fr. L. Čelakovského, sv. 2, s. 158. Zájem Čelakovského o maďarskou literaturu je dosavadní literatuře již známý. Srov. k tomu např. Šmelík, L.: *Kisfaludyho strofa*, Slovenská miscellanea, Bratislava 1931, s. 168–171, studie Oszkára Sárkánye z let 1937–1938, nově vydané v souboru jeho studií *Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai*, Budapest 1974, s. 26, 39–40, 58 atd., *Závods ký*, A.: František Ladislav Čelakovský, Praha 1982, s. 293, 408, 440–443.

také o české antologii Bowringově, takže své informace patrně čerpal z pražského českého prostředí.⁵²

Z díla Sándora Kisfaludyho poznal František Ladislav Čelakovský zejména jeho stěžejní dílo *Himfy szerelmei* (Lásky Himfyho), z let 1801 až 1807 a sice v německém překladu z roku 1827. Z této preromantické sbírky milostné poezie převzal tzv. sonet Kisfaludyho s třemi čtyřveršovými strofami, přičemž první dvě strofy se rýmuji střídavě (počet slabik ve verších 8, 7, 8, 7, 8, 7, 8, 7), poslední strofa sdruženě (verše o počtu slabik 8, 8, 7, 7). Tuto veršovou formu užil Čelakovský poprvé ve svém básnickém cyklu *Pomněnky vatavské* (*Časopis českého muzea* 1831, s. 3—9), který napsal na počest své lásky Marie Ventové, a výslovně se zde zmiňuje o svém převzetí tohoto způsobu veršování ze sbírky *Himfy szerelmei* maďarského básníka Sándora Kisfaludyho. *Pomněnky vatavské* se pak staly i základem sbírky *Růže stolistá*, jež vyšla v dubnu 1840 v Praze.⁵³ Sonet Kisfaludyho po převzetí Čelakovským pronikl šířeji i do soudobé české poezie, použil jej např. Vincenc Furch ve svém souboru sonetů *Plané růže* (*Květy* 1841—1842) a dále i J. Drbohlav (*Květy* 1847) a B. Peška (*Lumír* 1860) aj.⁵⁴

O klasicích maďarské poezie doby reformní Mihályi Vörösmartyem a Sándoru Petőfim se dozvídají čeští čtenáři ve zpravodajství Bohuslava Nosáka z Pešti, uveřejněném v *České včele* v čísle 55 z 9. července 1844, kdy se v českém tisku poprvé objevuje jméno Petőfiho, a to v souvislosti se zamýšleným maďarským vydáním jeho básní spolkem „Kör“ a kdy se tu připomíná i Vörösmartyova báseň „Fóti dal“ (*Píseň z Fótu*).⁵⁵ 5. ledna 1847 byl v *České včele* poprvé uveřejněn překlad tří Petőfiho básní — pod názvem *Z básní Petőfiho* — první český překlad z Petőfiho vůbec, který obsahoval básně *Etelkéhez* (*Na Etelku*), *Fa leszek, ha* (*Budu stromem*) a *Az én szerelmem* (*Má láska*), jejichž překladatel, snad Karel Sabina (značka S) je glosoval slovy: Petőfi náleží nyní mezi nejvýtečnější lyriky národu maďarského.⁵⁶ Šlo tu vesměs o příklady náladové milostné lyriky Petőfiho, z níž je nejznámější báseň *Fa leszek, ha* (*Budu stromem*); její český překlad zde pěkně vystihuje hravou milostnou notu originálu a je zvládnut i jazykově na velmi slušné úrovni. Pro ilustraci zde uvádíme

⁵² Viz dopis Antala Zechentera Mikuláši Jankovichovi z Prahy 5. listopadu 1834. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Rukopisné oddělení Széchényiho knihovny) v Budapešti, fond Jankovich levelezése (Korespondence Jankovichova).

⁵³ Srov. Z á v o d s k ý, A.: František Ladislav Čelakovský, s. 408, 442—443.

⁵⁴ Srov. k tomu Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, Budapest 1974, s. 68—69, 75 atd. a Šmelík, L.: Kisfaludyho strofa, Slovenská miscellanea, s. 268—271.

⁵⁵ Srov. *Česká včela* č. 55 z 9. července 1844, s. 220. Přetiskl Kiss, J.: *Petőfi-adattár* (Soubor údajů o Petőfim), I, Budapest 1987, s. 20 (dále *Petőfi-adattár* I).

⁵⁶ Viz *Česká včela* č. 2 z 5. ledna 1847, 5. 5. Přetiskuje *Petőfi-adattár* I, s. 117—118). Poprvé se o Sabinových překladech zmiňuje Sárkány, O.: *Magyar kulturális hatások Csehországban* (Maďarské kulturní vlivy v Čechách) 1790—1848, Budapest 1938, s. 46.

první sloku: „Květem-li budeš, chci já stromem býti, (a rosou chci být, kdybys sluncem byla), by duše tvá se úzce s mou spojila“.

Již předtím v roce 1846 se setkáváme v České včele s krátkými zprávami o Petőfim, z nichž jedna z počátku roku 1846 (Květy, roč. 13, 1846, s. 6), převzatá patrně z časopisu Der Ungar (č. 270 z 14. listopadu 1845, s. 1076) připomíná Petőfiho příchod na vojnu a druhá z péra redaktora listu Karla Havlíčka Borovského zmiňuje s polemickým ostrším vůči národnostní politice maďarské vydání Petőfiho románu Hóhér kötele (Provaz katův).⁵⁷ Řadu zpráv o Petőfiho životě a díle otiskuje v té době rovněž bratislavský německý časopis Pannonia, kde se dočteme např. o vydání Petőfiho sbírky Felhők (Mračna), o německých překladech Adolfa Duxe z díla Petőfiho atd.⁵⁸

V době předbřeznové se setkáváme v českém prostředí již také se zájmem o maďarskou prózu. Dokládá to např. český překlad historické novely Alajose Mednyánszkyho A fogoly herceg (původně časopis Aurora 1833), která vyšla pod názvem Královský vězeň roku 1837 v Bibliotéce zábavného čtení (sv. VI, s. 69—83) v překladu Josefa Procházky a čerpá námět ze vztahu Matyáše Korvína a Jiřího z Poděbrad, či povídka Lőrince Tótha Célelérésem (Koszorú 1833), již předložil Ondřej Kalnický pod názvem Dosažení cíle a uveřejnil roku 1843 v Květech. Tato povídka vypráví romantický příběh lásky mladého právníka k uherské šlechtické dcerce, který silně připomíná sentimentální prózu Józsefa Eötvöse.⁵⁹

Nejlépe u nás tehdy poznal maďarskou prózu Karel Sabina, který uveřejnil před rokem 1848 i naši nejobširnější recenzi maďarského prozaického díla, a sice románu Miklóse Jósiky A csehek Magyarországon (Češi v Uhrách), Pest 1839, který čerpá z bojů bratříků s uherským zemským správcem Hunyadim. Protičeský tón tohoto románu a jeho nacionalistické zaujetí Sabina rozhodně odmítá a necení příliš ani uměleckou stránku Jósikova díla, jež pokládá za pouhou nápodobu soudobých francouzských historických románů. Postrádá tu zejména zobrazení obecnějších charakterů a umělecky vybroušený styl.⁶⁰

Již před rokem 1848 se setkáváme v českém prostředí se zájmem o romantické příběhy z maďarské pusty. Po připomínce pusty ve Vocelově novele Poslední orebita (1828) a povídce Cikán houslista (Květy 1845) je první známou črtou tohoto druhu povídka Haburák od Bedřicha Schwar-

⁵⁷ Srov. Česká včela č. 31 ze 17. dubna 1846, s. 124. Přetiskuje Petőfi-adattár I, s. 79. Viz též Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, s. 49, 62.

⁵⁸ Srov. Petőfi-adattár I, s. 68, 70, 72 aj.

⁵⁹ Srov. Květy č. 48 ze 17. června 1843, s. 188—189, č. 49 z 21. června 1843, s. 194 až 195, č. 50 z 24. června 1843, s. 197—199, č. 51 z 28. června 1843, s. 201—202, č. 52 z 1. července 1843, s. 205—206, č. 53 z 5. července 1843, s. 209—211. O obou prózách se zmiňuje již O. Sárkány. Viz Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, s. 70.

⁶⁰ Viz Sabina, K.: Češi v Uhrách, Květy 7, 1840, s. 39—40. Srov. též Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai (viz pozn. 51), s. 70.

zenberka, jež byla otištěna v České včele v únoru a březnu 1847. Jde o romantický příběh o zbojnicích z pusty. Jednoho z nich poznal autor jako kavalíra, když cestoval pustou se svou nemocnou ženou a musil přenocovat v místní čárdě, a po druhé se s ním setkal pod šibenicí, kam se dostal hrdina povídky Haburák pro své zbojnické kousky.⁶¹ Podobná romantická vyprávění z pusty jako je črta Schwarzenberkova se rozšířila v české beletristice zvláště v 50. letech 19. století.

Zásluhu o přetiskování zpráv o Petőfim i prozaických zpráv o Uhrách v České včele má bezesporu i jeho tehdejší redaktor Karel Havlíček Borovský, který právě v roce 1847 uveřejnil v České včele celou řadu zpráv, v nichž poukazoval na přednosti Maďarů oproti Čechům. Neopomenul v tomto směru komentovat krátce každou drobnou zprávičku. Např. když píše o tom, že kníže Esterházy zavedl na svých panstvích jako správní řeč maďarštinu, dodává: „Kdy asi některý náš pán něco tak prospěšného nařídí?!“ Jinde se zmiňuje o maďarském spolku v Berlíně, vydržovaném dobrovolnými dary svých krajanů, s tímto komentářem: „Nikde jsme se ještě nedoslechli, že by našinci někde v cizině, tak společně se k sobě znali, vyjmouc snad jedinou Varšavu! Proto však také jest velký rozdíl mezi námi a Maďary — a bude čím dále ještě větší, nepřičiníme-li se lépe.“⁶²

V dubnu 1847 uveřejnil Havlíček v České včele noticku z časopisu Di-vatlap (1847, s. 351), kde se hovoří o tom, jak Němci v Šoproni využívají všech výhod uherského prostředí, ale neznají jediného maďarského slova. Havlíček k tomu sarkasticky dodává: „Mutato nomine de te fabula narratur; tj. v Čechách a v Uhřích jsou mnohé podobnosti.“⁶³ Zajímavá je také Havlíčkova zpráva ze srpna 1847 o tom, že v Praze maďarský operní soubor předvedl operu Ference Erkla László Hunyadi a zdůraznil přítom slovanské, ba i české nápěvy některých maďarských písní. Ve svém komentáři k tomu pak píše: „Musíme se vyznati, že se nám nad míru líbí takové podniknutí maďarské, a s nevýslovnou bolestí myslíme na vlastní netečnost, ba nedbalost svou. Co jsou maďarské národní písně proti našemu milému, různobarevnému zpěvu národnímu, a jak by svět naplnil se pochvalou naší, kdybychom se i my Čechové podobným způsobem šli ukázati jiným národům? . . . Všichni národové rozšiřují slávu svou, a jenom ty Vašku budeš sedět pod svou lípou a zpívati jen za humny . . .“⁶⁴

⁶¹ Viz Česká včela č. 13 z 12. února 1847, s. 49, č. 14 z 16. února 1847, s. 54—55, č. 15 z 19. února 1847, s. 58—59, č. 16 z 23. února 1847, s. 62—63, č. 18 z 2. března 1847, s. 69—70. Schwarzenberk uveřejňoval podobné romantické črty z uherského prostředí již dříve v německých časopisech, např. v almanachu Libussa pro rok 1843 (vydávaném P. A. Klarem v Praze).

⁶² Viz Česká včela č. 42 z 25. května 1847, s. 168 a Česká včela č. 83 z 13. října 1847, s. 332. Srov. rovněž S á r k á n y, O.: I. c., s. 46—47.

⁶³ Srov. Česká včela č. 31 z 16. dubna 1847, s. 124.

⁶⁴ Viz H. B. (Karel Havlíček Borovský): Maďarský spolek zpěvácký, Česká včela č. 68 z 24. srpna 1847, s. 269. Srov. též S á r k á n y, O.: I. c. (pozn. 56), s. 47.

Stanovisko, jež vyjádřil Havlíček vícekrát v České včele, zastával i v korespondenci s přáteli, např. když psal bratru své lásky Františky Weidenhofferové Vojtěchu Weidenhofferovi, který se dostal v roce 1845 na delší čas do Pešti, znovu vyzvedl tento maďarský příklad: „Tam v Pešti, jak doufám, přesvědčíte se, co my Čechové pro svou zem činiti musíme, abychom ji opět z opovržení, do kterého padla, pomoci mohli. Maďaři Vás teprv naučí, jak svůj jazyk a vlast svou milovati a svá práva hájiti musíme.“⁶⁵

Také v maďarském prostředí pozorujeme v tomto období živý zájem o českou vědu a literaturu. Již v roce 1827 otiskl András Thaisz v jím redigovaném časopise Tudományos Gyűjtemény (Vědecká sbírka) obsáhlý referát o německém Muzejníku,⁶⁶ v němž chválí jeho vědeckou úroveň, vlastenecké ladění i pěkný jazyk a styl, a píše, že má naději stát se skutečným národním časopisem, který by soustřeďoval všechny vědecké a kulturní snahy. Ocenil zvláště diplomatické a historické statě, jež doporučuje pozornosti maďarských historiků jako pomocný historický pramen, neboť dějiny Čechů a Maďarů v minulosti úzce souvisely. Pochvalnou větou se zmínil také o Palackém a pravil o něm, že je rodilým Maďarem (sic!). Poté popisoval podrobně obsah prvních šesti čísel, upozorňoval zejména na články Dobrovského a Palackého, k jehož rozboru let 1439 až 1453⁶⁷ se chtěl později ještě vrátit. Zdůraznil hospodářský náskok českých zemí proti Uhrám a rozebíral vývoj českých hospodářských institucí a škol od založení Zemědělské společnosti v roce 1769 až do otevření Vysokého učení technického roku 1806. V jiné stati se Thaisz zamýšlel nad prozodickými otázkami slovanských jazyků⁶⁸ a v témže ročníku Tudományos Gyűjtemény byl otištěn dopis Kašpara ze Šternberka Mikuláši Jankovichovi z Březiny 19. srpna 1827, v němž Šternberk reagoval na článek tohoto autora o budínském hrobu uherské královny Kateřiny, dcery Jiřího z Poděbrad a manželky Matyáše Korvína. Jankovich se tu odvolával mimo jiné i na dílo Bohuslava Balbína Epitome rerum bohemicarum a zmínil se i o tom, že císař Zikmund zavedl v budínském kostele sv. Zikmunda české bohoslužby. Šternberk zdůraznil úzké sepjetí uherských i českých dějin a zmínil se o dvou manželkách Jiřího z Poděbrad,

⁶⁵ Srov. dopis Karla Havlíčka Borovského Vojtěchu Weidenhofferovi z Německého (dnes Havlíčkova) Brodu 4. září 1845, Korespondence Karla Havlíčka, uspořádal Ladislav Q u i s, Praha 1903, s. 751.

⁶⁶ Viz Tudományos Gyűjtemény 1827, 10. kötet (10. svazek), s. 116—118, 11. kötet, s. 111—115, 12. kötet, s. 103—115.

⁶⁷ Zur Geschichte des grossen Zwischenreichs in Böhmen in den Jahren 1439 až 1453, Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen, roč. 1827, č. 1, s. 21—48, č. 2, s. 32—39.

⁶⁸ Tudományos Gyűjtemény 1827, II, s. 104—105.

z nichž první byla rozená Sternberková a druhá Kunhuta pocházela z Uher.⁶⁹

Na podnět Thaiszův navázal další redaktor časopisu, slavný maďarský básník Mihály Vörösmarty, který napsal 2. ledna 1829 Františku Palackému jako redaktoru Muzejníka dopis,⁷⁰ v němž mu zaslal Kazinczyův maďarský překlad Lobkovicových latinských veršů a poděkoval mu za jeho uznalá slova o maďarštině, již Palacký řadil mezi evropskými jazyky na velmi čestné místo. Vörösmartyův list je zajímavým dokumentem styku dvou vynikajících představitelů českého a maďarského národního hnutí a ukazuje, že i mezi vyznavači maďarského národního programu se našli lidé, kteří si uvědomovali při vytváření protivídeňské koncepce nutnost spolupráce se slovanskými národy monarchie. Dopis je psán maďarsky, je to první maďarský list v celé dosud známé korespondenci Palackého. Vörösmarty v něm zasílá Palackému Kazinczyův maďarský překlad latinské ódy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic „In thermas Caroli IV“, pořízený pro polyglottu karlovarského lékaře Jeana de Carro „Ode latine sur Carsbad, composée vers la fin du quinzième siècle par . . . Bohuslas Hassenstein de Lobkowitz, avec une polyglotte etc.“,⁷¹ jež vyšla nákladem Schönfeldovým v Praze v srpnu 1829.

„In thermas Caroli IV“, báseň význačného českého humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, je nejenom nadšenou básnickou oslavou karlovarských léčivých pramenů, ale i bojovým optimistickým projevem soudobého humanismu. Vznikla na sklonku 15. století a od té doby se dočkala více než třiceti překladů do nejrůznějších jazyků světa. Byla přeložena do němčiny, francouzštiny, italštiny, ruštiny, polštiny, švédštiny, portugalské, španělštiny, holandštiny, staré řečtiny, hebrejštiny, maďarštiny i češtiny. Formální krása i výrazná společenská symbolika básně, výzva k léčení chorého lidstva, kterou se hlásil již nový moderní duch, nepřátelský feudálně scholastickému myšlení a citění, strhovaly k sobě pozornost největších novodobých básníků. Přeložil ji Johann Wolfgang Goethe, Alexander Dumas, Donald Mac Pherson aj. Z maďarských básníků ji přeložili kromě Ference Kazinczyho také Pál Szemere (oba tyto

⁶⁹ Dopis Kašpara Sternberka Mikuláši Jankovichovi z Březiny 19. srpna 1827, OSZKK (Rukopisné oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti), fond Jankovich levelezése (Korespondence Jankovichova), f. 189. Jankovichův článek Budai várban talált régi gazág sírboltról (O starém bohatém hrobu nalezeném na budínském hradě), Tudományos Gyűjtemény 1827, 2. kötet, s. 57.

⁷⁰ Tento dopis se nachází v Palackého pozůstalosti v Památku národního písemnictví v Praze na Strahově, sign. 11 B 10, a uveřejnil jej Pražák, R.: Vörösmarty levele Palackýhoz (Vörösmartyův dopis Palackému), Filológiai Közlöny 1957, č. 1, s. 134–135, a týž: Palacký a Maďari před rokem 1848 (viz pozn. 16), s. 95.

⁷¹ Celý název zní: Ode latine sur Carlsbad, composée vers la fin de quinzième siècle par le baron Bohuslas Hassenstein de Lobkowitz, avec une traduction polyglotte, une notice bibliographique sur ce poète, des observations sur l'ode, et sur l'antiquité de ces thermes, par le Chevalier Jean de Carro, Prague de l'imprimerie de Schoenfeld, 1829.

překlady jsou v Carrově polyglottě) a pravděpodobně ve stejné době s nimi i Mihály Vörösmarty;⁷² z pozdější doby je pak znám překlad Aranyův.⁷³

Carrova polyglotta Palackého velmi zaujala. Dokazuje to jeho obsáhlá kritická studie v *Jahrbücher des böhmischen Museums* (roč. 1830).⁷⁴ Zvláště vysoko v ní hodnotí překlad řecký Juliuse Beyera, český Karla Vinařického a švédský Bernarda von Beskova, ale i maďarské překlady řadí k těm lepším. Maďarštinu pokládá vedle češtiny za nejprůhodnější pro používání časomíry a rozvíjí zde dále srovnání mezi oběma jazyky, které naznačil již v „Počátcích“.⁷⁵ Z maďarských textů hodnotí výše text Szemereho, z něhož několikrát podává výňatky jako příklady zvláště zdařilého vystižení originálu. Tento článek je dokladem vynikajícího filologického citu Palackého pro srovnávací textovou kritiku. Uplatnil v něm se zdarem ovoce bratislavských jazykových studií.

O Carrově polyglottě a Kazinczyově překladu psal také Ferenc Toldy ve studii *Stará česká literatura v Tudományos Gyűjtemény*. Tato studie je výsledkem Toldyho cesty do Prahy v srpnu 1829. Toldy vzpomíná na památky staré české literatury, které mu ukazoval Václav Hanka v pražském Národním muzeu. S obdivem hovoří zejména o Rukopisech, jejichž obsah podrobně rozebírá a připomíná, že Dobrovský „Révai Čechů“, jej klade do let 1290—1310. Zmiňuje se také o setkání s A. V. Svobodou, který přeložil v roce 1829 Rukopis královédvorský do němčiny.⁷⁶ K této studii Toldyho napsal v témže ročníku časopisu *Tudományos Gyűjtemény* své pozvánky pod šifrou W. L. také proslulý maďarský historik a filolog István Horvát, který upozorňuje, že již před Toldym navštívil pražskou univerzitní knihovnu Pál Berzeviczy, jehož latinskou ódu na tuto knihovnu „Ode ad Bibliothecam Pragensem“ zde Horvát uveřejňuje a připomíná, že Berzeviczy v knihovně našel i v Praze vydávaná maďarská díla Pétera Pázmánye, Bálinta Lépese aj. z počátku 17. století.⁷⁷

O návštěvě Prahy informoval Toldy v listě z 14. srpna 1829 i své rodiče; v dopise se zmiňoval také o knížkách, jež viděl v pražských knihkupectvích a vylíčil jim i své dojmy z prohlídky města a jeho pamětihodností. Při své cestě do českých zemí jel do Prahy přes Znojmo a Jih-

⁷² Vzdálenou reminiscencí na tuto ódu je i Vörösmartyho báseň *Vízgyógy* (Léčivá voda) z roku 1841. Viz Vörösmarty *minden munkái* (ed. Bajza, J. a Toldy, F.) Pest 1845, 2. díl, s. 239.

⁷³ Arany jej napsal za svého pobytu v Karlových Varech v roce 1869. Je otištěn v souboru veršů z pozůstalosti básníka Arany János *hátrahagyott versei*, Budapest 1888, s. 429—430.

⁷⁴ *Vergleichende Bemerkungen über Hr. de Carro's Polyglotte*. Von Franz Palacky. *Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur- und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur*. Prag 1830, I, 2, s. 255—261, I, 3, s. 363—374.

⁷⁵ Srov. tamtéž I, 2, s. 257—258.

⁷⁶ Viz Toldy, F.: *O cseh literatúra* (Stará česká literatura), *Tudományos Gyűjtemény* 1830, 6. kötet, s. 117—124.

⁷⁷ Srov. W. L.: *Cseh literatúra* (Česká literatura), tamtéž 1830, 8. kötet, s. 111—114.

lavu a z Prahy jel do Karlových Varů, tradiční zastávky maďarských cestovatelů do Čech.⁷⁸ V té době navštívila české země celá řada maďarských cestovatelů (Ferenc Pulszky 1836, László Szalay 1838, István Széchenyi 1845 i méně známí Frigyes Petrovics 1833, Pál Dercsényi 1836, József Szekrényesy 1837, István Fáy 1843 aj.).⁷⁹ Většina z nich šla po stopách Ference Toldyho — v Národním muzeu obdivovala Rukopisy a památky staré české literatury (Pulszky, Szalay) a chválila polohu Prahy s panorámou Hradčan. István Fáy se obdivuje rovněž knihovně strahovského kláštera, kde našel nejen díla starých uherských historiků, Bonfiniho a jiných, ale i soudobé časopisy a díla maďarské literatury, Tudományos Gyűjtemény a spisy Sándora Kisfaludyho, známého Palackému i Čelakovskému.⁸⁰

K nejcenějším z těchto cestopisů náleží líčení Ference Pulszkého o jeho cestě do Prahy, které vyšlo v knize Budapesti Árvízkönyv (Budapešťská povodeň, 2. vydání, Pest 1839), jež měla získat prostředky pro mecenáše maďarské literatury nakladatele Gusztáva Heckenasta, těžce postiženého rozvodněným Dunajem v Pešti na jaře 1839. Pulszkého cestopis představuje práci kulturně i politicky vzdělaného autora, dobře znalého českých dějin, a hodnotícího český vývoj z hlediska čelného stoupence Kossuthova a představitele maďarského reformního hnutí. Historický vývoj českých zemí pokládá za nešťastný, vždy byly křížovatkou krvavých evropských zápasů, a jejich úsilí o místo na slunci se málokdy podařilo. Již Přemysl Otakar II. marně usiloval o císařský trůn a smrt Husova byla podnětem ke krvavým bojům, jež vyvrcholily v třicetileté válce, odehrávající se převážně na české půdě, kdy zde zahynul i přední hrdina této hrozné tragédie, Albrecht z Valdštejna. Před Prahou zhasla i hvězda Napoleonova roku 1813, kdy francouzský dobyvatel po bitvě u Drážďan již neměl sil ohrozit Prahu ani Vídeň. Přitom Pulszky je si dobře vědom české kulturní síly, chválí bohatství sbírek českého Národního muzea, Corviniana pražské univerzitní knihovny i staré české rukopisy a kulturní minulost českého národa, která zazářila nejmohutněji v době Karla IV. Popis přírodních krás a památek Prahy je Pulszkému jen kulisou jeho filozoficko-historických úvah o osudu českého národa, s nímž jako příslušník národa podobně postiženého nesporně sympatizuje.⁸¹

⁷⁸ Srov. dopisy Ference Toldyho rodičům ze Znojma 8. srpna 1829, z Prahy 14. srpna 1829 a z Karlových Varů 21. a 22. srpna 1829, vše MTA Kézirattára (Rukopisné oddělení Maďarské akademie věd), sign. M. Irod. Lev. 4 r 151/IV sz.

⁷⁹ Viz k tomu blíže Sárkány, O.: Magyarok Prágában (Maďaři v Praze) 1773—1849, Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, Budapest 1974, s. 81—97, a Fried, I.: Cseh-magyar kapcsolatok 1828—1841 között (Česko-maďarské vztahy 1828—1841), Filológiai Közöny 1965, č. 3—4, s. 388—391. O Petrovicsově cestě do českých zemí viz Pražák, R.: Palacký a Maďaři před rokem 1848 (pozn. 16), s. 90.

⁸⁰ Srov. Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, Budapest 1974, s. 91.

⁸¹ Srov. Pulszky, F.: Úti vázlatok (Cestovní črty), Budapesti Árvízkönyv, Pest 1839, 1. kötet, s. 75—79.

Přibližně v téže době navštívil Prahu také významný maďarský historik László Szalay, stoupenec centralistů, usilující o hospodářskou i politickou modernizaci Uher. Také on vnímá Prahu jako historický památník, významné místo evropských dějin se specifickou atmosférou Malé Strany a Starého města, lemovaných Vltavou i dominantami Hradčan a Žižkova vrchu. Vrchol českých dějin i Prahy samotné spatřuje rovněž v období Karla IV. a připomíná i nepřítel německých životopisců vůči němu, zvláště těch, kteří nalézají těžiště říše ve vládě Hohenstaufů. U Karolina připomenul, že se stalo dokonce vzorem staveb v jihoamerické Paraguayi a oceňuje rovněž, že Karel kromě univerzity dbal také o hospodářský pokrok a přivezl do Čech k výsadbě burgundské víno. V závěru své cestopisné črty věnuje Szalay velkou pozornost rozvoji českého jazyka a literatury a připomíná své setkání s prof. Svobodou, který právě dokončil svůj překlad Shakespearova *Romea a Julie*, a obšírně se zmiňuje o Rukopisu královédvorském, jehož ohlas v českém prostředí přirovnává k ohlasu *Niebelungů* v Německu. I české lidové poezii přičítá německý ráz, v její zasněnosti, vánočním koloritu i melancholii hlubokých lesů a hvozdů.⁸² A tak cestopisné poznámky László Szalaye i Ference Pulszkého jsou zároveň pohledem významných příslušníků maďarského reformního hnutí na český národní život, v jehož středu stojí vždy Praha.

V cestopise Dávida Hrabovszkého *Utazási rajzok Némethonban* (Cestovní črty z Německa) z roku 1837 se setkáváme i s popisem dalších českých a moravských měst, např. Mikulova a Brna, jež připomíná Hrabovszkému Bratislavu s absencí Dunaje a postihl zde i nedostatek češtiny a českého divadla oproti Praze, avšak brněnské ulice se mu zdály rovnější a širší než pražské. V Jihlavě chválí prostorné náměstí a podotýká, že toto město je právě na půl cesty mezi Vídní a Prahou. Cestou do Prahy připomenul ještě Německý Brod a Čáslav s hrobem Jana Žižky, u Kolína přirozeně připomíná známou bitvu ze sedmileté války, jež se tu odehrála 18. června 1757, a poté se již věnuje podrobnému popisu Prahy. Její historické jádro — jak podotýká — vytvořil Karel IV. Hradčany připomínají Hrabovszkému Budínský hrad a vnukají mu i myšlenku na někdejší samostatné panovníky českých zemí i Uher. Zná také legendární Libuši, a to z románu Van der Weldeho „*Der Böhmen Mägde-Krieg*“, jedné z četných německých amazoniád, spjatých s bájnými českými dějinami a příběhem vůdkyně bojujících žen Vlasty. S lítostí připomíná Hrabovszky poškození katedrály sv. Víta pruským králem Friedrichem II. a zmiňuje se také o hrobu, v němž odpočívá v katedrále sedmihradský kníže Zikmund Báthory, žijící v závěru svého života v českých Libochovicích. Podrobně popisuje pražskou univerzitní knihovnu, z jejich hungarik, podobně jako již před ním v roce 1833 historik Frigyes Petrovics,

⁸² Viz Szalay, L.: *Úti naplomból* (Z mého cestovního deníku), Athenaeum 1839, sv. 2, č. z 21. července, s. 81—86. Srov. též Sarkány, O.: *Magyarok Prágában* (Maďaři v Praze), I. c. (pozn. 79), s. 90, 96.

připomíná první tištěnou uherskou knihu, Budínskou kroniku z roku 1473. Také jeho charakteristika Čechů není nijak originální, chválí jejich píli a zálibu v hudbě, vyzvedá české sklo a sukno a zaznamenává v Praze i pověstné slovenské dráteníky. Cestou do Německa prošel pak ještě Doksany, Terezín, Lovosice a Teplice, které jej zvláště zaujaly pěknou polohou a lázeňským koloritem.⁸³

Podrobnější popis cestopisu Hrabovszkého je tu uveden jako příklad obdobných jiných maďarských cestopisů, ve středu jejichž pozornosti byla vždy Praha, nejoblíbenější místo na cestách Maďarů do Německa a západní Evropy. Některé body Hrabovszkého cestopisu jsou přímo konstantami všech maďarských cestopisů té doby (brněnský Špilberk, hrob Jana Žižky v Čáslavi, pražské Hradčany) a také romantika starých bájných českých dějin (Libuše, Vlasta) měla pro Maďary svůj půvab a dobře jejich příběhy znali i ze soudobé německé literatury. Populární bylo zejména „historicko-romantické drama“ Clemense Brentana Die Gründung Prags, které napsal po konzultacích s Josefem Dobrovským a jež bylo vydáno v roce 1815 v Pešti u Conráda Adolpha Hartlebena.⁸⁴ Již předtím bylo toto téma na německé scéně českých zemí oblíbené díky činohře Karla Guolfinga von Steinsberga Libussa, Herzoginn in Böhmen (1. vyd. Praha, Olomouc, Brno u J. J. Gröbla 1779, 2. vyd. Praha u F. Jeřábka 1781).⁸⁵ Maďarsky nacházíme českou pověst o Libuši v travestovavých pověstech Josefa Strauta (Museus'travesztált regéi, sv. 5, Pest 1835) a v kalendáři A Magyar Házi Barát (Maďarský domácí přítel z roku 1846), kde se původ názvu Prahy již odvozuje od slova práh.⁸⁶ Velmi známá v maďarském prostředí byla i „hrdinská báseň“ českého Němce Karla Egona Eberta Vlasta (1829) i jeho „dramatická báseň“ Bretislaw und Jutta (Břetislav a Jitka, 1835), která zaujímá smířlivý postoj i v česko-německém sporu. Neobyčejné oblíbě se v Pešti těšila i hudební fraška Antona Emila Titla, kterou tam pod názvem Waszl avagy a cseh amazonok (Vlasta aneb české amazonky) uvedli jen v roce 1840 dvadvacetkrát.⁸⁷

V reformním období se setkáváme na maďarské straně již také s vážným zájmem o české dějiny, jejichž úzkou souvislost s dějinami Uher, si maďarští historici dobře uvědomovali. Zajímavá je v tomto směru např. polemika mezi Mihályem Holéczyem a Istvánem Horvátem na jedné straně a Ferencem Toldym na straně druhé, jež vznikla kolem stručné zmínky Holéczyho o jednání husitů v Basileji v letech 1432—1433, v níž vynikl dokonalou znalostí české historiografie (Pubička, Dobner aj.) zvláš-

⁸³ Viz Hrabovszky, D.: Morva, Csehország (Morava, Čechy), Utazási rajzok Némethonban (Cestovní kresby v Německu) Kassa 1837.

⁸⁴ Srov. Kneidl, P.: Teatrália zámecké knihovny z Radenína II, Praha 1963, s. 61—62.

⁸⁵ Viz Simáková, J. — Macháčková, E.: Teatrália zámecké knihovny z Křimic II, Praha 1970, s. 318, 395.

⁸⁶ Srov. Fried, I.: Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban (Cesty a bludné cesty v literaturách středovýchodní Evropy), Budapest 1989, s. 344, 355.

⁸⁷ Viz tamtéž, s. 341—342.

tě István Horvát.⁸⁸ Již v roce 1830 vyšel v Tudományos Gyűjtemény zajímavý článek Józsefa Podhradszského, obhajující českou politiku Matyáše Korvína,⁸⁹ která se později stala předmětem polemiky mezi Jánosem Mailáthem a Józsefem Péczelym ml. (1839), když Mailáth podmanitelskou českou politiku Matyášovu rozhodně odsoudil. K této otázce se již předtím (1833) vyslovil také István Lassú a řada dalších soudobých maďarských historiků.⁹⁰

Dobrou pověstí Františka Palackého mezi maďarskými historiky poněkud otrásla nepřilíš příznivá kritika prvních dvou svazků německého vydání jeho Dějin národa českého z let 1836—1839 od významného maďarského historika a diplomata Györgye Fejéra, uveřejněná v letech 1838 až 1839 rovněž v časopise Tudományos Gyűjtemény. Fejér v úvodu oceňuje Palackého historickou práci při studiu českých dějin, již navázal na dílo Pelcla, Pubičky a Dobnera a zmiňuje se pochvalně o jeho spise Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber (1830). Ve vlastní recenzi vytýká však Palackému četné nepřesnosti, zejména při líčení starých dějin předfeudálního období (např., že Češi přišli do českých zemí hned po Markomanech v roce 451). Oproti Palackého stálému zdůrazňování sounáležitosti Čechů a Moravanů i v nejstarším období vyzvedá Fejér nezávislost Moravy na Čechách až do 2. poloviny 10. století. Nedostatky nachází i v líčení cesty Maďarů z jejich nejstarších sídel do Karpatské kotliny; oproti Palackého názoru, že Maďaři byli poddanými Chararů, zdůrazňuje konfederativní ráz jejich svazku. Obhajuje samozřejmě i údaje uherského kronikáře Anonyma, které u nás již předtím podrobil oprávněné kritice Josef Dobrovský nejprve v umírněné podobě často i s kladným oceněním ve svých listech Ribayovi a Durychovi z 80. a 90. let 18. století, později jednoznačně negativně ve své obsáhlé recenzi Endlicherova vydání Anonymova díla z roku 1827, v níž došel k závěru, že nejde o dílo hodnověrného historika, ale spíše o smyšlenky středověkého romanopisce. Tento závěr byl ve shodě i s úsudky německých osvěcenských historiků Ludwiga Albrechta Gebhardiho a Augusta Ludwiga Schlözra z konce 18. a počátku 19. století.⁹¹ Naopak oprávněně — jak ukázalo poz-

⁸⁸ Srov. Holéczyho staf v Tudományos Gyűjtemény, 1833, 2. kötet, s. 124—125, oprava Ference Schedla (Toldyho), tamtéž 1833, 4. kötet, s. 116—117, a připomínky Istvána Horváta, tamtéž 1833, 4. kötet, s. 117—122, i odpověď Mihálye Holéczyho, tamtéž, 6. kötet, s. 119—122.

⁸⁹ Viz Podhradszky, J.: Első Mátyás királyunk kereste-e a Cseh Ország Koronáját, és azért hadakozott-e? (Hledal náš král Matyáš I. českou korunu, a pro ní bojoval?), Tudományos Gyűjtemény 1830, 4. kötet, s. 78—82.

⁹⁰ Srov. Fried, I.: l. c. (pozn. 79), s. 393—394.

⁹¹ Dobrovského recenze Endlicherova vydání Anonyma vyšla v časopise Jahrbücher der Literatur, 40. Band, Wien 1827, Oktober, November, Dezember, s. 220 až 249. Viz blíže Pražák, R.: Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist, Brno 1967, s. 58, a též: Legendy a kroniky koruny uherské, Praha 1988, s. 171—172.

dější bádání — pochyboval Fejér o tvrzení Palackého, že náš biskup Vojtěch pokřtil ihned po jeho narození pozdějšího prvního uherského krále sv. Štěpána.⁹²

Většina Fejérových výtek se soustředila k prvnímu svazku Palackého díla, zahrnujícímu české dějiny do roku 1197,⁹³ kdežto jeho kritika prvního oddílu druhého svazku německého vydání Palackého dějin z roku 1839, zahrnujícího léta 1197—1306, vyznívá mnohem kladněji, jednak celkovým pozitivním hodnocením Palackého díla, jež v tomto rozsahu a záběru tehdy v maďarské historické literatuře chybělo, jak výslovně uvádí i Fejér, a dále i méně vyostřenými soudy než v případě dílu prvního. Také jeho výtky jsou zde často méně oprávněné než v recenzi k prvnímu dílu Palackého dějin; nesprávně vytýká např. Palackému tvrzení, že na straně uherského krále Imricha a českého krále Přemysla Otakara I. při tažení proti německému císaři Filipovi v létě roku 1203 bojovali Kumáni, kteří ovšem tehdy přitáhli bezprostředně z Ruska a netvořili ještě organickou část uherské armády, jak soudil Palacký. K tomu došlo až později za Bély IV., Štěpána V. a Ladislava Kumánského.⁹⁴ Neprávem zpochybňuje Fejér i Palackého tvrzení, že Maďaři podporovali moravského markraběte Přemysla, syna Václava I., v jeho odboji proti otci roku 1249. Také Palackého vyhlášení činů Přemysla Otakara II. — a zde do jisté míry právem — pokládá Fejér za poněkud přikrašlující, naopak jednoznačně chválí jeho popis vpádu Mongolů do Evropy počátkem 40. let 13. století.⁹⁵ Rozdílné soudy na vládu Přemysla Otakara II. a jeho vztahy k Uhrám vyplývají z protikladných východisek obou autorů a jsou příznačné pro starší i současnou českou i slovenskou a maďarskou historiografii.⁹⁶

Posudky Palackého dějin i dalších jeho děl se objevily tehdy také v jiných maďarských časopisech. Zvláště nadšeně se o pracích Palackého vyslovil pod značkou 15 neznámý recenzent v časopise *Figyelmező* (1838, č. 17, s. 273—275), přičemž tam posoudil kromě prvního svazku německých *Geschichte von Böhmen* i jeho spis *Literarische Reise nach Italien*

⁹² Dnes je v zahraničí obecně přijímán názor, že sv. Štěpána pokřtil misijní biskup Bruno ze Sankt-Gallen. Není shoda v datu, já osobně se přikláním k názoru, že se tak stalo o velikonočních roku 973 v Ostřihomi, jak to objasňuje Zolnay, L.: *A középkori Esztergom (Středověký Ostřihom)*, Budapest 1983, s. 52—53.

⁹³ Viz recenze Györgye Fejéra na první svazek Palackého díla *Geschichte von Böhmen*, Prag 1836, *Tudományos Gyűjtemény 1838*, 2. kötet, s. 93—115.

⁹⁴ Srov. k tomu Pauler, Gy.: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt (Dějiny maďarského národa za králů z rodu árpádovského)* 2, Budapest 1899, s. 31.

⁹⁵ Viz recenze Györgye Fejéra na 1. oddíl 2. svazku Palackého díla *Geschichte von Böhmen*, Prag 1839, *Tudományos Gyűjtemény 1839*, 4. kötet, s. 80—104.

⁹⁶ Srov. např. rozdílné hodnocení této otázky B. Soóse, Gy. Paulera, V. Chaloupeckého, J. Šusty, R. Marsiny, J. Žemličky a Gy. Kristó, na něž poukazují v knize *Legenda a kroniky koruny uherské*, Praha 1988, s. 335—337.

im J. 1837 (Prag 1838). Kdyby tomu neodporovaly tehdy již vyhocené česko-maďarské rozpory o slovenskou otázku, odvážil bych se vzhledem k písemnému styku Palackého a Vörösmartyho z roku 1829 vyslovit dohad, zda oním recenzentem nebyl sám Mihály Vörösmarty, který tehdy do *Figyelmező* často psal a místo podpisu užíval různých číslovek.⁹⁷ Potvrzení tohoto dohadu by bylo dalším cenným dokladem ke vztahu Františka Palackého a Mihálye Vörösmartyho.

V době reformní silil v Uhrách i zájem o českou literaturu. Nejprve Ferenc Toldy přetiskl v roce 1834 v časopise *Tudománytár* pojednání Karla Vinařického uveřejněné roku 1831 v *Almanachu de Carlsbad* Jeana de Carro pro informaci ciziny o tehdejším stavu české literatury. Vinařického pojednání přirozeně začíná Rukopisy jako domněle nejvýznamnější památkou staré české literatury, vyzvedá zejména latinskou složku starší české literatury (díla Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic aj.), připomíná Šimona Lomnického z Budče, Jana Amose Komenského a zvláštní pozornost věnuje literatuře národního obrození, kde po zdůraznění významu osvícenské generace (Durych, Procházka, Pelcl, Kramerius, Dobrovský) připomíná i Puchmajerovou básnickou školu, Vznešenost přírody Miloty Zdirada Poláka i vydavatelskou činnost Václava Hanky. Vysoce vyzvedá nápodobu lidové poezie v Ohlasu písní ruských Františka Ladislava Čelakovského a jeho výbor slovanských národních písní. Podrobně se rozepisuje o významných překladech puchmajerovců i Josefa Jungmanna, nevynechav ani Čelakovského překlad Augustinova spisu *De civitate dei*. Zvláštní pozornost věnuje i české obrozené vědě, zejména dílu Josefa Dobrovského a různým českým mluvnicím i slovníkům (Thám, Tomsa, Novotný, Palkovič aj.), připomínaje i význam chystaného česko-německého slovníku Jungmannova.⁹⁸

Na tuto stať Vinařického navazuje o rok později i anonymní recenze Dobrovského děl *Glagolitica* (Praha 1832) a *Slavín* (Praha 1834), jež obě byla po Dobrovského smrti nově vydána Václavem Hankou, který je zřejmě poslal Toldymu, a ten dal pořídit zmíněnou recenzi pravděpodobně některému uherskému Slovanovi, znalému maďarštiny, soudě alespoň podle slavofilského rázu celé recenze, doplněné i příklady ruských přísloví.⁹⁹ Další obsáhlý přehled české literatury vyšel v *Tudománytár* v roce 1840 a byl překladem článku v *Blätter zur Kunde der Literatur des Auslandes* (roč. 1838, č. 21—25, roč. 1839, č. 8—13). Tento článek nesporně českého původu zachycuje velmi podrobně celkový vývoj české literatury od nejstarších dob až po 30. léta 19. století a hlavní pozornost

⁹⁷ Srov. Gulyás, P.: *Magyar írói álnév lexikona* (Slovník maďarských literárních pseudonymů), Budapest 1956, s. 501.

⁹⁸ Viz Toldy, F.: *A cseh irodalom jelen állapota* (Současný stav české literatury). *Winařiczky Károlytól* (Od Karla Vinařického). *Tudománytár* 1834, 3. kötet, s. 107—121.

⁹⁹ Srov. *Tudománytár* 1835, 5. kötet, s. 212—214.

věnuje dílům Josefa Jungmanna, Antonína Jaroslava Puchmaje-
ra, Václava Hanky, Šebestiana Hněvkovského, Miloty Zdirada Po-
láka, Václava Klimenta Klicpery, Františka Ladislava Čelakovského,
Františka Palackého aj. Mezi mladými autory připomíná již také díla Jo-
sefa Kajetána Tyla a zmiňuje se rovněž o českých časopisech Kroku, Če-
choslavu, Časopise českého muzea aj. Článek připomíná i pokroky české
hudby a její sepjetí s národním českým programem (připomíná se tu např.
Tomáškovo zhudebnění šesti zpěvů Královédvorského rukopisu i Škrou-
pova opera Dráteník). Autor zde zdůrazňuje sjednocení a velké úsilí ma-
lé skupiny českých obrozeneckých spisovatelů o rozvoj národní literatury,
jež dává do protikladu s osobními polemikami a rozvášněným stranic-
tvím soudobých německých spisovatelů.¹⁰⁰

Ferenc Toldy se tak jako redaktor časopisu Tudománytár nejmí-
ce zasloužil o propagaci české literatury v maďarském prostředí, které již dříve upo-
zornil na význam tehdy nejproslulejšího českého literárního díla — poklá-
daného za původní památku české literatury — Rukopisu královédvor-
ského. Rukopis královédvorský požíval mezi Maďary velké obliby hned
po svém nalezení. Věděli o něm z časopisů Hesperus a Hormayr's Archiv
für Geschichte,¹⁰¹ které byly v Uhrách dost rozšířeny, jak o tom svědčí
např. korespondence Kazinczyova. Kazinczy sám přispíval do druhého a
v době, kdy se tam o Rukopisu královédvorském psalo, jej horlivě čítával
spolu s jiným Hormayrovým časopisem Taschenbuch für die vaterländi-
sche Geschichte, který vycházel za Hormayrova vedení ve Vídni v letech
1822—1842.¹⁰² V delší studii se zde zabýval János Mailáth lyrickoepickou
básní Jaroslav, líčící vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary u Olo-
mouce, která náležela k nejznámějším skladbám Rukopisu královédvor-
ského. Mailáth na závěr uveřejnil její německé přetlumočení ze Svobodo-
va překladu.¹⁰³

Evropskou slávu Rukopisu královédvorského (upoutal Goetha, Bowrin-
ga a později i Puškina) prohloubil i druhý přepracovaný německý pře-

¹⁰⁰ Viz Cseh literatura (Česká literatura), Tudománytár 1840, 4. kötet, 3—16, 37—47. Encyklopedický článek o české literatuře najdeme i v soudobé maďarské en-
cyklopedii Közhasznú esmeretek tára (Pokladnice všeobecně užitečných vědo-
mostí), II, 1839, s. 435—441.

¹⁰¹ Údaje o ohlasu Rukopisu královédvorského v maďarském prostředí soustředil
T á v o l, T.: A cseh ujjászületés (České znovuzrození), Magyar Kisebbség 1923,
2. félév (pololetí), č. 21, s. 828n.

¹⁰² Viz Kazinczy Ferenc levelezése (Korespondence F. K.), ed V á c z y, J. 15. kö-
tet, s. 70, 81, 217, 350, 370, 17. kötet, s. 80, 209, 18. kötet, s. 272 aj.

¹⁰³ Viz M a i l á t h, J.: Die Mongolen, Taschenbuch für die vaterländische Ges-
chichte. Herausgegeben durch die Freyherren von Hormayr und Mednyanszky.
2. Jahrg.. Wien 1821, s. 155—180. Svobodův německý překlad Rukopisu králo-
védvorského vyšel v Praze roku 1819 pod titulem Die Königinhofer Handschrift.
Eine Sammlung lyrisch-epischer Nationalgesänge. Aus dem Altböhmischen met-
risch übersetzt von Wenzel S v o b o d a von Nawarow. Herausgegeben von Wen-
zel H a n k a. Prag 1819 bei Gottlieb Haase.

klad Svobodův, který vyšel v Praze roku 1829,¹⁰⁴ a v téže roce vzbudila v odborné veřejnosti pozornost také rozsáhlá studie Františka Palackého ve vídeňských *Jahrbücher der Literatur*.¹⁰⁵ V srpnu 1829 přichází do Prahy známý maďarský literární historik Ferenc Toldy a zásluhou Hankovou i druhého německého překladu Svobodova se osobně seznámil s touto údajně nejcennější památkou staré české literatury a napsal o ní nadšený referát do *Tudományos Gyűjtemény*,¹⁰⁶ v němž upozornil na její mezinárodní ohlas, rozebral její obsah i formální krásy. Přiznal Rukopisu královédvorskému hodnoty, jež se vyskytují jen u nejznamenitějších lidových básníků, např. u Homéra, a přimlouval se alespoň za překlad některých jeho částí do maďarštiny. Téměř každý další maďarský soudobý cestopis či článek o české literatuře před rokem 1848 obsahoval alespoň zmínku o Rukopisech.

O české literatuře byli Maďaři informováni také prostřednictvím německých časopisů v Uhrách, zejména časopisů *Pannonia* a *Pesther Tageblatt*. Česká pověst o Strakonickém dudákovi ve zpracování Jakuba Malého, která se stala předlohou Tylovy stejnojmenné divadelní hry, jedné z nejproslulejších v celé české dramatické literatuře, vyšla např. v obou těchto časopisech v roce 1840 (viz *Pannonia* 4, 1840, č. 50—57 a *Pesther Tageblatt* 2, 1840, č. 27—28). V časopise *Pesther Tageblatt* (2, 1840, č. 187—192) vyšla na pokračování v německém překladu, převzatém z pražského časopisu *Ost und West*, také novela Josefa Kajetána Tyla *Láska básníkova* pod názvem *Die Dichters Liebe*. Zajímavý je i historický příběh Ludwiga Augusta Frankela z husitského období v Čechách (*Ein Bischof in Chrast und hussitische Bauern*, *Pannonia* 11, 1847, č. 88—89) či pojednání J. P. Jordana *Böhmen, Geschichte des Landes und seines Volkes von den frühesten bis auf die neueste Zeiten* (*Der Spiegel* 18, 1845, č. 9). Pražské noviny a Českou včelu sledoval v letech 1846—1847 soustavně Karl Ferencz, což byl pseudonym bratislavského Němce, novináře a antikváře Philippa Korna, jak o tom svědčí řada jeho příspěvků v časopise *Pannonia*.¹⁰⁷

Pokusíme-li se zhodnotit vzájemné vztahy české a maďarské literatury v období před rokem 1848 ze srovnávacího hlediska, zjišťujeme, že zde zejména v maďarském prostředí nedochází ještě k přímé recepci české

¹⁰⁴ Rukopis královédvorský... *Königinhofer Handschrift. Sammlung altböhmischer lyrisch-epischer Gesänge, nebst andern altböhmischen Gedichten. Aufgefunden und herausgegeben von Wenceslaus Aloys Svoboda, k. k. Humanitäts Professor. Nebst einen Faksimilie. Zweite ungearbeitete und vermehrte Auflage. Prag 1829. Verlag I. G. Calve.*

¹⁰⁵ Palacký, F.: *Die böhmische Königinhofer Handschrift, Jahrbücher der Literatur*, 48. Band, Wien 1829, s. 138—169.

¹⁰⁶ Viz pozn. 76.

¹⁰⁷ Viz Fried, I.: „*Slavica*“ a magyarországi német nyelvű sajtóban a reformkorban (*Slavica v uherském německém tisku v době reformní*), *Magyar Könyvszemle* 105, Budapest 1989, č. 1, s. 94—100.

literatury ve smyslu bezprostředního osvojení literárních hodnot uměleckými překlady, ale tato recepce je spíše otázkou prvotního poznávání, přičemž Maďary neobyčejně přitahoval Rukopis královédvorský, o němž se dozvídali i v četných článcích již od roku 1830, což pak připravilo i cestu k jeho přetlumočení do maďarštiny Szende Riedlem v roce 1856. Ze studie Karla Vinařického i ze soudobých německých časopisů byli Maďaři poměrně dobře informováni o vývoji české obrozenecké literatury, ale nenacházeli v ní ještě hodnoty, které by si dle jejich soudu zasloužily překlad do maďarštiny. S umělecky nejvýznamnějším zjevem české obrozenecké literatury Karlem Hynkem Máchou se seznámili Maďaři až ve stati Ference Toldyho v roce 1858.¹⁰⁸ Toldy byl také předním protagonistou zájmu o českou literaturu v maďarském prostředí před rokem 1848. Vysokého ocenění se u Maďarů dostalo — mimo jiné i jeho zásluhou — českým dílům vědeckým, zejména pracím Josefa Dobrovského a Františka Palackého, což svědčí obecně o vyšší autoritě české vědy než české krásné literatury v maďarském prostředí. Nesporně to bylo dáno i hlubším obecnějším ponorem české vědy, která v díle Dobrovského usilovala obsáhnout široký slovanský rámec, avšak metodami na úrovni soudobé evropské vědy, do níž se pokusil plně zařadit svým dílem i František Palacký, usilující vždy o širší středoevropský kontext, bez něhož nebylo možno hlouběji pochopit ani české dějiny kdežto česká obrozenecká krásná literatura až na několik výjimek zůstávala tehdy ještě v zajetí provinčního vlastenectví a literárního průměru.

Naopak maďarská literatura vzbuzovala u nás v období od 20. do 40. let 19. století pozornost již jako svérázný umělecký fenomén, a setkáváme se již s prvními projevy její přímé recepce ve vlastním slova smyslu, jakým je nejen vcelku náhodné převzetí Kisfaludyho strófy Františkem Ladislavem Čelakovským či Vinařického překlad „křesťanského eposu“ Pyrkerova, ale již logický a zákonitý překlad prvních Petófiho básní do češtiny v roce 1847, dokládající i růst romantických tendencí v české literatuře. Vždyť recepce literárních děl vždy vychází především z domácích potřeb a připravenosti domácího prostředí přijmout cizí jev. Z tohoto úhlu dostává i náhodné převzetí Kisfaludyho strófy Fr. L. Čelakovským hlubší smysl proniknutí raně romantických tendencí do českého prostředí koncem 20. let 19. století jako jevu přece jen pozvolna připravujícího českou literaturu i na vlastní romantismus máchovského typu. Ostatně Uhry — jak dokazuje mimo jiné i pozitivnější počáteční přijetí Máchovo na Slovensku než v českých zemích — měly k tomuto typu romantismu

¹⁰⁸ Jedná se o studii Ference Toldyho v časopise Új Magyar Múzeum 1858, 3. kötet, s. 244—248, kterou postrádám v jinak znamenité antologii Pavla Vašáka a Literární pouť Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836—1858. Praha 1981. O Toldyho stati se zmiňují již ve své studii Česká literatura mezi Maďary v letech 1849—1867, Dějiny a národy. Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích. Praha 1965, s. 135.

tehdy blíže, a bylo by to možno doložit i na literatuře maďarské, např. na příkladě Máchovi v mnohém kongeniálníno předčasné zesnulého přítele Eötvösova Tivadara Palocsaye.

Společně s touto literární recepcí šla i recepce reformního programu maďarské šlechtické opozice, která se u nás projevila zvláště silným zájmem o reformní dílo Istvána Széchényiho, jež nám svým zpravodajstvím v Tatrance a Kalendáři zprostředkoval i slovenský liberální myslitel Juraj Palkovič, učitel našeho Františka Palackého, jehož pobyt v Bratislavě na přelomu desátých a dvacátých let 19. století z něho učinil předního českého znalce maďarských dějin a kultury včetně soudobé maďarské literatury, z níž poznával především její zadunajské literární centrum v díle Vörösmartyho, Berzsényiho i bratři Kisfaludyových.¹⁰⁹ Emancipační snahy Maďarů a jejich vytrvalý odpor proti Vídni se staly ve 40. letech 19. století příkladem i pro Karla Havlíčka Borovského, jak o tom svědčí zejména jeho uherské zpravodajství v České věce v 2. polovině 40. let 19. století. Poněkud stranou hlavních proudů české politiky i kultury stojí osobitý zjev moravského šlechtice Zikmunda Berchtolda, znalce maďarského jazyka i literatury a později stoupence maďarské revoluce let 1848—1849.

Česko-maďarské kulturní a literární vztahy před rokem 1848 jsou podvazovány vyostřením národnostní otázky v Uhrách, nicméně mají vzešupnou tendenci a od osvojování základních informací a orientačních kulturních styků přistupují již také k přímé recepci kulturních a literárních hodnot, jež zvláště v oblasti literatury se plně rozvinula až po roce 1848.

¹⁰⁹ Otázky pobytu Františka Palackého v Bratislavě a jeho přínosu pro další Palackého vývoj jsem podrobně zhodnotil ve studii Palacký a Maďaři před rokem 1848 (viz pozn. 16). Z další literatury viz Sárkány, O.: A fiatal Palacký (Mladý P.), Apolló 3, 1937, č. 2, sv. 7, s. 149—152, též Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, Budapest 1974, s. 77—80, Sas, A.: Cseh nemzetébredés a diéták városában (Český národní buditel ve sněmovním městě), Irodalmi Szemle 1958, č. 1, s. 92—100, a týž: A koronázó város. A bécsi kongresszustól nagy márciusig (Korunovační město. Od vídeňského kongresu do velkého března) 1815 až 1848, Bratislava 1973.